

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Malin Gustavsson

Orsaksfrågor inom skadestånds
- och försäkringsrätten

Examensarbete
20 poäng

Handledare
Bertil Bengtsson

Ämnesområde
Försäkringsrätt/Skadeståndsrätt

Termin
VT 1998

Innehåll

1	SAMMANFATTNING	4
2	FÖRORD	5
3	FÖRKORTNINGAR	6
4	INLEDNING	7
4.1	Syfte	7
4.2	Metod	8
5	ORSAKSFÖRHÅLLET INOM SKADESTÅNDRÄTTEN	9
5.1	Allmänt	9
5.2	Begreppen nödvändig respektive tillräcklig betingelse	9
5.3	Utredningen om orsaksförhållandet	10
5.3.1	Vållandet som orsak till skadan	10
5.3.2	Vad skall bevisas?	10
5.3.3	Bevisbörda	11
5.3.4	Beviskrav	11
5.4	Bedömning av ett enda orsaksförhållande eller ”enkla” fall	12
5.5	Alternativa möjligheter till skada	13
5.6	Konkurrerande skadeorsaker	17
5.6.1	Vad avses med konkurrerande skadeorsaker?	17
5.6.2	Konkurrerande skadeorsaker i rättspraxis	18
5.6.2.1	Vardera av två händelser tillräckliga för att medföra en och samma skada	18
5.6.2.2	Två personer samverkar genom sina handlingar till en ouppdelbar skada	19
5.6.2.3	Två händelseförlopp samverkar delvis och är delvis åtskilda men följderna kan inte särskiljas	20
5.6.2.4	Två händelser samverkar till en uppdelbar skada	21
5.7	Något om s.k. multipel kausalitet	23
5.8	Adekvans	23
5.8.1	Allmänt	23
5.8.2	Bakgrund	24
5.8.3	Vad innebär adekvanskravet?	24
5.8.4	Adekvansbedömningens riktlinjer	25
5.8.5	Kritik mot adekvansläran	26
5.8.5.1	Vagheten	26
5.8.5.2	Ifrågasättande av lärans kriterier	26

5.8.6	Adekvansbedömningen i praxis	27
5.8.6.1	Den skadelidande handlar oöverlagt i den situation som vållandet föranlett och förvärrar skadan	27
5.8.6.2	Skadan förvärras på grund av mellankommande handlande från tredje mans sida	28
5.8.6.3	Extraordinär naturhändelse medför skada	29
5.8.6.4	Senare inträffade följder av personskada	29
5.8.6.5	Skadan större än väntat på grund av den skadelidandes särskilt dåliga hälsotillstånd	30
5.8.6.6	Psykisk chock respektive psykiskt lidande av annat slag	30
5.8.6.7	Sakskadan oväntat stor på grund av att egendomen varit särskilt värdefull	31
5.9	Läran om skyddat intresse	32
5.9.1	Allmänt	32
5.9.2	Bakgrund	32
5.9.3	Funktionen hos läran	33
5.9.4	Vilket är det skyddsvärda intresset?	34
5.9.5	Kritik mot läran om skyddat intresse	34
5.9.6	Läran i praxis	35
5.10	Tredjemansskador	36
5.10.1	Allmänt	36
5.10.2	Bedömning av tredjemansprincipen i rättspraxis	37
5.10.2.1	Personskada	37
5.10.2.2	Sakskada	41
5.10.2.3	Ren förmögenhetsskada	43
6	ORSAKSFÖRHÅLLET INOM FÖRSÄKRINGSRÄTTEN	44
6.1	Allmänt	44
6.2	Begreppet försäkringsfall	44
6.3	Utredningen om orsaksförhållandet	45
6.3.1	Försäkringsfallet som förutsättning för ersättning	45
6.3.2	Vad skall bevisas?	45
6.3.3	Bevisbörda	46
6.3.4	Beviskrav	47
6.4	“Enkla försäkringsfall”	47
6.4.1	Allmänt	47
6.4.2	Enkla försäkringsfall i rättspraxis	48
6.5	Försäkringsfall och undantagsbestämmelser	51
6.5.1	Allmänt	51
6.5.2	Undantagsbestämmelser i rättspraxis	52
6.6	Försäkringsfall och biförpliktelser	53
6.6.1	Allmänt	53
6.6.2	Biförpliktelser i rättspraxis	54
6.7	Konkurrerande skadeorsaker	56
6.8	Konsument- respektive företagfall	57
6.9	Direkt respektive indirekt skada i försäkringsrätten	58
6.9.1	Allmänt	58

6.9.2	Vad avses med direkt och indirekt skada?	58
6.9.3	När ersätts indirekt skada?	60
6.9.3.1	Ledning från lagtext	60
6.9.3.2	Ledning från försäkringsvillkor	61
6.9.3.2.1	Indirekt skada omfattas uttryckligen av egendomsförsäkringen	61
6.9.3.2.2	Indirekt skada omfattas uttryckligen inte	61
6.9.3.2.3	Oklara villkor	62
6.10	Hör adekvansläran hemma på försäkringsområdet?	62
6.10.1	Inställningar i doktrinen	63
6.10.2	Rättspraxis	64
6.10.3	Försäkringspraxis	67
6.10.4	Slutsats angående gränsdragningen mellan ersättningsbara och icke ersättningsbara indirekta skador	70
6.11	Läran om skyddat intresse	71
6.12	Tredjemansskador	72
7	AVSLUTANDE KOMMENTARER – EN JÄMFÖRELSE MELLAN SKADESTÅNDS- OCH FÖRSÄKRINGSRÄTTEN PÅ VISSA PUNKTER	73
8	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	77
	Källor	77
	Offentligt tryck	77
	Litteratur	77
	Tidskriftsartiklar	78
9	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	80
	Nytt juridiskt arkiv	80
	Hovrättsfall	80
	Skadeförsäkringens Villkorsnämnd	80

1 Sammanfattning

Syftet med denna framställning har varit att uppmärksamma några av de problemställningar som uppkommer i samband med bedömningen av orsaksförhållandet inom skadestånds- och försäkringsrätten. Jag har även haft intentionen att försöka utreda, åtminstone i viss mån, huruvida det finns några skillnader i den utredning som görs på respektive område, eller om det är så att de skadeståndsrättsliga principerna utan vidare kan tillämpas också i försäkringsrättsliga sammanhang.

Min slutsats är att det finns skäl att anta att det finns skillnader mellan de bedömningar som görs på respektive område. Det finns vidare anledning att anta att bedömningen av orsaksförhållandet överlag är mildare på försäkringsrättsområdet. För detta talar bland annat att det beviskrav som tillämpas på försäkringsrättsområdet är lägre än motsvarande krav inom skadeståndsrätten. För att skadestånd skall utgå vid ett påstått skadefall krävs nämligen i normalfallet att den skadelidande kan uppnå till beviskravet ”styrkt”, medan det för försäkringsersättning är tillräckligt att försäkringstagaren kan göra sitt påstående om inträffat försäkringsfall ”mera antagligt” eller ”klart mera sannolikt” beroende på om försäkringstagaren är konsument eller företagare. Normalt torde detta innebära att det är enklare att få ut pengar ur försäkringen än att vända sig direkt till den enskilde skadevällaren och kräva skadestånd från denne. Vidare finns skäl att ifrågasätta om de skadeståndsrättsliga principerna om adekvans, skyddat intresse och tredjemansskada har en funktion att fylla på försäkringsområdet. Dessa fyller en väldigt viktig funktion för skadeståndsrättens del i det att de begränsar skadeståndsansvaret i situationer där det framstår som orimligt att låta den enskilde skadevällaren stå det fulla ekonomiska ansvaret för sitt handlande. På försäkringsrättsområdet får det starka ekonomiska och sociala intresset hos försäkringstagar-kollektivet, liksom samhället i stort, av att ersättning utgår i det enskilda fallet anses tala mot en tillämpning av de skadeståndsrättsliga lärorna, åtminstone i deras ursprungliga form. Adekvansläran kan i och för sig anses fylla en funktion även på försäkringsområdet – försäkringarnas premier kan ju inte tillåtas stiga i höjden på ett sätt som gör att endast ett fåtal av oss skulle få råd att teckna dem. Ett försäkringsrättsligt adekvanskrav bör dock vara betydligt lägre än dess motsvarighet på skadeståndsrättens område. En sträng tillämpning av adekvanskravet skulle nämligen vara oförenlig med, dels försäkringsavtalets sociala funktion att ersätta skador i allmänhet, dels den grundläggande idén bakom fall försäkring, nämligen att ersätta skador som för den skadelidande varit oförutsedda. Läran om skyddat intresse, liksom tredjemansprincipen torde inte fylla någon större funktion på försäkringsrättens område.

2 Förord

Idén att skriva mitt examensarbete i ämnet skadestånds- och försäkringsrätt väcktes under våren 1997 i samband med att jag, för första gången under juristutbildningen, fick möjlighet att fördjupa mig på området. Att arbetet just skulle behandla frågor kring orsaksförhållandet på respektive område bestämde jag mig för efter att ha diskuterat lämpliga ämnesval med Zoran Stambolovski vid Mannheimer Swartling Advokatbyrå i Malmö samt min handledare, professor Bertil Bengtsson. Jag vill härmed inledningsvis rikta mitt varma tack till dessa personer för många värdefulla råd och tips under arbetets gång.

3 Förkortningar

A.a.	Anfört arbete
BrB	Brottsbalken
d.v.s.	det vill säga
Ds	Departementsserien
f.	och följande sida
ff.	och följande sidor
FAL	Lagen (1927:779) om försäkringsavtal
FT	Försäkringstidningen
HD	Högsta Domstolen
HovR	Hovrätt
JustR	Justitieråd
JT	Juridisk Tidskrift (vid Stockholms Universitet)
KFL	Konsumentförsäkringslagen (1980:38)
LU	Lagutskottets betänkande
m.m.	med mera
MSkL	Miljöskadelagen (1986:225)
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv, avdelning I
NFT	Nordisk Försäkringstidskrift / Nordisk Försäkringstidskrift
nr	nummer
o.s.v.	och så vidare
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalken
RH	Rättsfall från hovrätterna
Rskr.	Riksdagsskrivelse
s.k.	så kallad
SkL	Skadeståndslagen (1972:207)
SkVN	Skadeförsäkringens Villkorsnämnd
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning
t. ex.	till exempel
TfR	Tidsskrift for Rettsvitenskap
TR	Tingsrätt
uppl.	upplaga

4 Inledning

4.1 Syfte

Avsikten med detta arbete är att redogöra för vissa av de frågeställningar som uppkommer i samband med utredningen om orsaksförhållandet inom skadestånds- respektive försäkringsrätten. En första förutsättning för att ersättning skall utgå enligt de båda instituten är att en skada har uppkommit. Vidare krävs att kausalitet eller *orsakssamband* råder mellan den skadegörande handlingen, respektive den försäkrade faran, och skadan i fråga. Det är normalt den som lidit skada i det enskilda fallet som har att visa att det föreligger ett sådant orsakssamband. Jag kommer i detta arbete att titta lite närmare på hur bevisbördan har fördelats för olika omständigheter liksom vilka beviskrav som tillämpas på området. Jag kommer härvid även att försöka uttröna huruvida det anses finnas skäl att ta hänsyn till att vissa skadelidande respektive försäkringstagare befinner sig i en underordnad ställning jämfört med andra, i det att de har sämre möjligheter att lägga fram en klagande bevisning om händelseförloppet. För att kunna utreda dessa frågor på ett bra sätt anser jag det nödvändigt att ta hänsyn till den rättsutveckling som har skett i rättspraxis. Ett antal rättsfall kommer därför att presenteras och behandlas i framställningen.

Orsaksfrågorna är, som bekant, utförligt diskuterade inom skadeståndsrätten. På detta område har man även infört en rad principer för att underlätta bedömningen. Till de viktigare grundsatserna i detta sammanhang hör principerna om adekvans, skyddat intresse och tredjemansskada; innebörden av dessa kommer jag att redogöra för nedan. Frågan är dock om de skadeståndsrättsliga principerna och tankegångarna utan vidare kan antas passa in också i försäkringsrättsliga sammanhang. Detta är en fråga som inte diskuteras närmare. Det är min intention att i denna framställning kunna redovisa några synpunkter i frågan.

Arbetet är upplagt på det sättet att jag först behandlar de aktuella frågeställningarna för skadeståndsrättens del (avsnitt 5). Därefter behandlas motsvarande problemställningar på försäkringsrättens område (avsnitt 6) Slutligen följer ett avsnitt i vilket jag ger uttryck för egna funderingar i en jämförelse mellan skadestånds- och försäkringsrätten på vissa punkter. (avsnitt 7).

4.2 Metod

Framställningen utgör i grunden en form av rättsutredning. Jag har härvid försökt fastställa gällande rätt på området genom att studera gängse rättskällor, nämligen lagar och förarbeten, rättspraxis och doktrin. De lagar som är av intresse i sammanhanget, nämligen SkL, FAL och KFL, erbjuder dock ingen vägledning för hur man skall hantera de problem som uppkommer i samband med utredningen om orsaksförhållandet. Förarbetena kan inte heller anses särskilt klargörande, varför jag i stor utsträckning varit hänvisad till den rättsutveckling som skett i rättspraxis och den rättsliga doktrinen. Rättsfallen som jag använt mig av har hämtats från Högsta domstolen, hovrätterna samt, för försäkringens del, även Skadeförsäkringens Villkorsnämnd. Frågorna har ingående diskuterats i den skadeståndsrättsliga litteraturen medan de är mera sparsamt behandlade på försäkringsområdet. Detta har medfört att försäkringsrätten på vissa punkter inte behandlats lika utförligt som skadeståndsrätten. Utifrån vad som framkommit med hjälp av ovanstående källor har jag sedan gjort en jämförelse mellan skadestånds- och försäkringsrätten för att se huruvida dessa båda områden skiljer sig åt i vissa avseenden, hänförliga till orsaksbedömningen.

5 Orsaksförhållandet inom skadeståndsrätten

5.1 Allmänt

För skadeståndsansvar enligt culparegeln förutsätts att det culpösa handlandet har *orsakat* skadan. På samma sätt förutsätts vid rent strikt ansvar, d.v.s. ansvar helt oberoende av culpa, att den skadeståndsgrundande händelsen, t. ex. kontakt med elektrisk ström eller störtning av ett flygplan, har orsakat skadan. Orsaksförhållandet, eller med ett annat ord kausaliteten, kan således ses som en gemensam förutsättning för skadeståndsansvar. I det följande diskuteras dock endast det culpösa handlandet som utgångspunkt för orsaksbedömning. Orsaksförhållandet saknar i princip betydelse om man inte kunnat konstatera att någon av de grundläggande ansvarsförutsättningarna är för handen, d.v.s. culpa eller strikt ansvar.¹

5.2 Begreppen nödvändig respektive tillräcklig betingelse

För skadeståndsansvar enligt culparegeln krävs att det culpösa handlandet har *orsakat* skadan. Man talar i sammanhanget om att orsaken skall finnas i det reala eller verkliga skeendet för att ersättning skall utgå. Man menar härmed att den utpekade omständigheten skall ha medverkat i det faktiska händelseförlopp som framkallat skadan. För att definiera kausaliteten använder man sig av uttrycken tillräcklig och nödvändig betingelse. *Tillräcklig betingelse* föreligger om en faktor enligt naturens lagar och de konkreta omständigheterna i övrigt kring händelsen leder till en följd. Som exempel kan nämnas det faktum att om en brinnande tändsticka förs till en bit papper kommer detta normalt att leda till att papperet fattar eld, d.v.s. den förra händelsen leder enligt naturens ordning till den andra. Om en händelse är en *nödvändig betingelse* för en annan kan man utesluta att den senare händelsen skulle ha inträffat om inte den förra inträffat. I exemplet ovan kan man säkert säga att papperet inte skulle ha fattat eld om inte tändstickan förts till papperet, varvid denna händelse utgjort en både tillräcklig och nödvändig betingelse för den efterföljande.²

---

¹ Hellner, Jan, Skadeståndsrätt, (1995) s 195 f.

² Hellner, a. a. s 195 ff. Se även Agell, Anders, Orsaksrequisit och beviskrav i skadeståndsrätten. Ur Festskrift till Per Olof Ekelöf. (1972) s. 1 ff.

5.3 Utredningen om orsaksförhållandet

5.3.1 Vållandet som orsak till skadan

För ansvar enligt culparegeln krävs, såsom tidigare nämnts, att någon *vållat* skadan. I detta uttryck finns också ett krav på att han eller hon skall ha orsakat skadan ifråga.

5.3.2 Vad skall bevisas?

I ett skadeståndsmål blir det ofta aktuellt att föra bevisning om en rad olika omständigheter. Först och främst skall givetvis bevisas att en skada verkligen uppkommit. Detta kan synas vara en enkel sak att bevisa, men många gånger visar det sig att avsevärda svårigheter uppkommer. Detta gäller kanske främst fall där skadan består i en ren förmögenhetsskada eller en ideell skada, d.v.s. skador som inte är direkt iakttagbara på samma sätt som sak- och personskador. Vidare skall bevisning föras om att någon har orsakat skadan ifråga genom sitt beteende. Kausalitet, eller orsakssamband, mellan handlandet och skadan måste föreligga för att ett skadeståndsyrkande skall bifallas. För skadeståndsansvar måste även adekvans föreligga, det vill säga skadan skall i viss mån ha varit en beräknelig följd av skadevållarens handlande. Kan man anse adekvat kausalitet föreligga, blir nästa steg att utreda huruvida skadevållaren varit culpös på ett sätt som är nödvändigt för ansvar. I fall av strikt ansvar blir det naturligtvis inte nödvändigt att göra en sådan utredning, eftersom skadevållaren då blir strikt ansvarig oberoende av vållande. Till sist skall också bevisning om skadans storlek föras. I fall där det är mycket svårt för den skadelidande att uppskatta den exakta skadan finns en möjlighet att tillämpa en specialregel i rättegångsbalken, nämligen RB 35:5. Bestämmelsen innebär att, i fall där full bevisning om skadan inte alls eller endast med svårighet kan föras, det är domstolens sak att uppskatta skadan till skäligt belopp. Detsamma gäller när det skulle innebära alltför stora kostnader i förhållande till skadans storlek att föra full bevisning.³

De moment som nämnts ovan utgör endast grunden för en ordinär skadeståndsprocess. I det enskilda fallet är det inte alls ovanligt att det blir fråga om att föra bevisning i ytterligare led. Skadevållaren kanske invänder att den skadelidande varit medvållande till skadan eller menar att nödvärn eller någon annan ansvarsfriande grund varit för handen. I sådana fall skall givetvis bevisning föras även om dessa omständigheter.

---

³ Hellner, a.a. s 199 ff.

5.3.3 Bevisbörda

Det är för skadeståndsansvar inte tillräckligt att skadevällaren betett sig vårdslöst på ett sådant sätt som skulle medföra ansvar, om det saknas bevisning om att skadan berott på dennes handlande och inte någon annan orsak.

Det anses som huvudregel vara den skadelidandes sak att bevisa att skada i det enskilda fallet skett. Bevisbördan har alltså som utgångspunkt lagts på den skadelidande. Vid placeringen har hänsyn tagits till de motiv som ligger bakom de materiella reglerna och då främst den reparativa samt preventiva aspekten. Dessa aspekter, vars betydelse redogjorts för ovan, skulle närmast tala för att den skadelidande befriades från bevisbördan. Samtidigt skulle då risken finnas att en oskyldig person dömdes att betala ersättning för en skada, som han eller hon rimligen inte kunnat motbevisa. Denna aspekt, som också tydligen varit avgörande, har motiverat bevisbördans placering i huvudfallet.

Parternas olika förutsättningar att säkra bevisning kan också ha avgörande betydelse för bevisbördans placering i det enskilda fallet. Här kan nämnas det presumtionsansvar som råder för egendom som innehas för annan persons räkning (vårdansvar). Det är givetvis lättare för en person som haft godset under sin omedelbara bevakning att visa hur det har behandlats under innehavstiden.

Vidare finns också möjlighet att ta hänsyn till parternas inbördes förhållande. I sådana fall är det tänkbart att ställa ett strängare krav på den starkare parten, t. ex. arbetsgivaren i ett arbetsgivare- arbetstagareförhållande.⁴

5.3.4 Beviskrav

Normalt gäller i skadeståndsmål, liksom i andra tvistemål, att full bevisning skall företes. Detta innebär i princip att det motsatta förhållandet för en viss omständighet skall kunna uteslutas. Vad som menas med ”full” bevisning är inte alltid klart. Beviskravet har nämligen en rad olika benämningar i lagtexten, till skillnad från vad som gäller i brottmål där det för fällande dom alltid förutsätts att man når upp till det generella kravet på ”utom rimligt tvivel”, varvid utrymmet för variation utsträcker sig till rena undantagsfall. Exempelvis nämns att rättsfaktum skall ”styrkas”, ”visas”, ”kunna antas” och så vidare. I tvistemål finns alltså inte något generellt beviskrav vilket tillämpas för alla typer av mål. Ekelöf har förespråkat ett normalkrav av gra-

---

⁴ Bengtsson, Bertil, Nordenson, Ulf och Strömbäck, Erland, Skadestånd, (1985) s 67, Bengtsson, Skadeståndsrätt - några huvudlinjer (1994) s. 39, Hellner; a.a. s. 144 ff., Ekelöf, Per Olof och Boman, Robert, Rättegång, fjärde häftet, (1992) s 55 ff.

den *styrkt*. Eftersom vållandet är sammansatt av så många olika faktorer kan beviskravet för dem växla. Det faktum att skada inträffat talar dock ofta för att vållande förekommit.

Samtidigt som utgångspunkten alltså är att full bevisning skall företes, medges att en sådan många gånger är omöjlig att åstadkomma i praktiken. Det kan vara en hopplös uppgift för den skadelidande att i efterhand säkert styrka de faktiska förhållandena. Detta kan vara fallet där olyckan kommit helt oväntat eller inträffat mycket snabbt men också där det skadebringande händelseförloppet kommit smygande såsom ofta är fallet vid miljö- eller produktskador. Skador som i allmänhet måste konstateras av fackmän, såsom exempelvis patientskador, är naturligtvis inte lätta för den enskilde skadelidanden att bevisa. Dessa förhållanden har motiverat en bevislindring på vissa områden, innebärande en sannolikhetsbedömning.⁵

På senare år HD visat sig villig att i vissa fall mildra kravet på full bevisning. Det har härvid räckt att karendens återopade skadeorsak framstått som *överbärande sannolik*.⁶ Det får dock anses ganska oklart i vilka fall domstolen kan lindra beviskravet på detta sätt. Det verkar som om det finns en tendens att göra detta vid föroreningar av miljön genom giftutsläpp och liknande⁷ samt andra skador på grund av kemiska produkter eller läkemedel.⁸ Det är svårt att säga på vilka övriga områden man kan tänka sig en sänkning av beviskravet.

5.4 Bedömning av ett enda orsaksförhållande eller ”enkla” fall

Som huvudregel skall den skadelidande som redan nämnts ”styrka” att skada uppkommit för att anses ha fullgjort sin beviskyldighet. Normalt blir det inte aktuellt med någon bevislindring.

Vad som i det enskilda fallet krävs av den skadelidande i detta hänseende är inte lätt att uttala sig om generellt.

---

⁵ Bengtsson, Nordenson och Strömbäck, a.a. s 67 f, Hellner, a. a. s 144 f, Ekelöf och Boman, a.a. s 55 ff.

⁶ Se t. ex. fallen NJA 1977 s 176, NJA 1981 s 622 och NJA 1982 s 421, vilka jag kommer att återkomma till nedan.

⁷ Numera finns dock en bestämmelse i 3 § miljöskadelagen, MSkL, (1986:225) vilken föreskriver att en lindring i beviskravet skall gälla avseende vissa i bestämmelsen uppräknade störningar. Härvid föreskrivs att skada skall anses ha orsakats av en sådan störning om det med hänsyn till störningens och skadeverkningarnas art, andra möjliga skadeorsaker samt omständigheterna i övrigt föreligger *överbärande sannolikhet* för ett sådant orsakssamband.

⁸ Se NJA 1982 s 421, det s.k. Leomålet, om skada genom kontrastmedel. I målet ansågs dock inte orsakssambandet tillräckligt sannolikt.

Ett par rättsfall kan nämnas i sammanhanget.

NJA 1983 s 606. En bedömning gjordes i detta fall av huruvida en händelse utgjort en för inträffad skada ”tillräcklig betingelse”. I fallet orsakades en trafikolycka av att en älg kom ut på vägen. Älgen förföljdes vid tillfället av en löslöpande hund. Skadeståndstalan fördes mot hundägaren med anledning av de skador som uppstått på de kolliderade bilarna i fråga. HD ogillade talan eftersom det inte kunde anses utrett att hunden varit orsak till trafikolyckan. Enbart den omständigheten att älgen följdes av hunden ansågs inte ge tillräcklig grund för slutsatsen att hunden haft en så bestämmande inverkan på älgens beteende att man kunde anse att hunden orsakat att älgen kommit ut på vägen.

I **NJA 1952 s 270** opererades en värnpliktig vid ett vanligt sjukhus för en vanlig öronsjukdom och blev till följd av operationen invalidiserad. Det ansågs att man ”med största sannolikhet” kunnat undgå denna invaliditet om man från de militära myndigheternas sida remitterat mannen till en specialistklinik. HD fann med hänvisning till detta att orsakssambandet fick anses styrkt. Detta resonemang tyder på att man från HD:s sida velat upprätthålla det normala kravet på ett ”styrkt” orsakssamband men i praktiken gjort undantag härifrån och nöjt sig med klar sannolikhetsövertikt.

5.5 Alternativa möjligheter till skada⁹

Det är inte ovanligt att svaranden, i fall där käranden påstår att denne är skadeståndsskyldig på grund av sitt handlande, invänder att skadan beror av någon annan orsak och inte hans agerande. HD har i situationer av detta slag genom åren utvecklat en numera accepterad och välkänd princip, innebärande en bevislättning för käranden på så sätt att det får anses tillräckligt för godtagande av den skadelidandes påstående om händelseförloppet att detta framstår som *klart mera sannolikt* än någon förklaring till skadan som lämnats av motsidan, och *därtill i sig även är sannolikt med hänsyn till omständigheterna*.¹⁰ Denna lättning i den skadelidandes bevisbörda har tillämpats i fall där det rört sig om svårutredda och komplicerade händelseförlopp, och där det följaktligen inte skulle vara rimligt att kräva full bevisning från den skadelidandes sida.

I sammanhanget bör tre rättsfall nämnas; nämligen NJA 1977 s 176, NJA 1981 s 622 och NJA 1982 s 421.

---

⁹ Frågeställningen har diskuterats av Bill W. Dufwa i ”Flera skadeståndsskyldiga”, band II, (1993) nr 2652 ff. samt Hellner a.a. s 200 ff.

¹⁰ Se de nedan behandlade rättsfallen NJA 1977 s 176, NJA 1981 s 622 samt NJA 1982 s 421.

I det första fallet, **NJA 1977 s 176**, dödades en bilförare, efter att ha sladdat med sin bil och därefter kolliderat med en mötande bil. Dödsboet väckte med anledning av dödsfallet talan mot staten genom vägverket, och menade att olyckan orsakats av en grop i vägen. Vägverket vitsordade gropens existens men bestred skadeståndsyrkandet och hävdade att olyckan kunde ha orsakats av andra förhållanden, såsom exempelvis att bilen fått punktering eller fjäderbrott eller att den stött emot kantstenar. Skadeståndstalan bifölls efter det att man konstaterat att full bevisning från den skadelidande, här företrädd av dödsboet, inte rimligen kunde krävas. Följande principuttalande gjordes;

”I mål om utomobligatoriskt skadestånd råder inte sällan tvist om vad som orsakat den aktuella skadan. Ofta kan olika händelseförlopp vara fullt tänkbara och ettvarvt av varandra oberoende sakförhållanden framstå som möjlig skadeorsak. I sådana fall kan full bevisning i uttryckets egentliga bemärkelse knappast någonsin åstadkommas. Detta bör dock inte i och för sig utgöra hinder för bifall till skadeståndstalan. Om det sålunda i betraktande av samtliga i målet förekomna omständigheter framstår som klart mera sannolikt att orsaksförhållandet varit det som den skadelidande påstått än att något av de sakförhållanden som hans motpart åberopat har utgjort skadeorsaken, bör den skadelidandes påstående om händelseförloppet läggas till grund för domstolens avgörande”.

Har man här tillämpat en överviktsprincip? Enligt en sådan skulle det vara tillräckligt med 50 % sannolikhet för att den skadelidande skulle anses ha fullgjort sin bevisskyldighet. Man måste härvid lägga märke till ordet ”klart” i principuttalandet ovan, vars innebörd antyder att en betydligt högre procentsats än så krävs.¹¹

I nästa fall, **NJA 1981 s 622**, krävde ägaren till en odling av regnbågsforeller skadestånd av en kommun på grund av att kommunen släppt ut fenol i ett avloppsdike, varefter vattnet från diket trängt in i fiskodlingen och där dödat ett stort antal foreller. Kommunen å sin sida bestred yrkandet och anförde som sannolik orsak till fiskdöden syrebrist i den damm där odlingen ägde rum. HD uttalade att någon annan tänkbar orsak till fiskdöden än förgiftning eller syrebrist inte hade påståtts. Vid en samlad bedömning av bevisningen ansåg man att ägaren gjort sitt påstående om händelseförloppet så sannolikt som rimligen kunde krävas i förhållanden av detta slag. Hans förklaring framstod som betydligt troligare än någon annan skadeorsak som berörts i målet. Följande uttalande från HD är av intresse i sammanhanget:

”Full visshet om vad som orsakat fiskdöden kan inte nås på grundval av utredningen i målet. Detta utgör dock inte hinder mot bifall till ... skadeståndstalan. I en del skadeståndstvister,

---

¹¹ Dufwa, a.a. nr 2656

där orsakssammanhanget är omstritt mellan parterna, får det anses tillräckligt för att man skall godta den skadelidandes påstående om ett visst orsaksförlopp, att detta framstår som klart mera sannolikt än någon förklaring till skadan som lämnats från motsidan (jfr NJA 1977 s 176) och därtill även i sig är sannolikt med hänsyn till omständigheterna i målet. Just när det gäller så svåröverskådliga och komplicerade händelseförlopp som föroreningar genom miljögifter och liknande ter sig en sådan lindring av beviskravet särskilt motiverad”:

I förhållande till NJA 1977 s 176 kan man lägga märke till två förändringar, nämligen dels att man till kravet på klar sannolikhetsövertikt lagt till ”och därtill i sig är sannolikt med hänsyn till omständigheterna i målet”, dels att man inskränkt tillämpningsområdet för resonemanget till att gälla ”en del skadeståndstvisiter” och inte såsom uttalades i 1977 års fall i ”mål om utomobligatoriskt skadestånd” i allmänhet. Den första förändringen kan kanske närmast ses som ett förtydligande. Innebörden av denna är att inte varje liten sannolikhetsövertikt är tillräcklig, om inte förklaringen i sig är trolig eller sannolik. Bevisregeln som här formulerats, är inte fullt så förmånlig för den skadelidande som den som formulerades 1977. Den andra förändringen innebär alltså att resonemanget endast får tillämpas i ”en del skadeståndstvisiter” och då främst vid vissa särskilt svårutredda händelseförlopp. Hit hör kanske främst miljöskador men också andra skador torde kunna falla härunder.¹²

Det tredje och sista fallet i denna utveckling är **NJA 1982 s 421**, det s.k. Leomålet. Här hade flera patienter drabbats av skador i samband med röntgenundersökningar av deras ryggar. Skadorna hade uppkommit i samband med att ett kontrastmedel, tillverkat av svaranden i målet (Leo), sprutats in i deras ryggar såsom förberedelse för röntgen. Svaranden invände att det fanns andra tänkbara orsaker till skadorna. HD uteslöt flera sådana orsaker till dess att endast två sannolika skadeorsaker återstod, nämligen kontrastmedlet i fråga samt ett anestesimedel som använts i samband med den bedövning som föregått insprutningen av kontrastmedlet. HD uttalade här följande;

”I mål om ersättning för produktskada kan tvisten gälla svåröverskådliga och komplicerade händelseförlopp, som berör invecklade tekniska och vetenskapliga spørsmål där sakkunniga kan ha skilda uppfattningar. Domstolarna har i sådana sammanhang att ta ställning till frågor där full bevisning i vedertagen mening inte kan förebringas och ej ens är faktiskt möjlig att framlägga. Förevarande mål åskådliggör de svårigheter som parter och domstolar kan ställas inför. Som huvudregel beträffande bevisbördan gäller att det åligger den skadelidande att visa sambandet mellan skadan och produkten. Det är emeller-

---

¹² Dufwa, a.a. nr 2658

tid angeläget att beviskravet inte sätts så högt att den skadelidandes möjlighet till gottgörelse blir illusorisk. I mål av denna art liksom i jämförliga sammanhang ter sig därför en lindring av beviskravet påkallad. Som HD i tidigare mål uttalat (NJA 1977 s 176 och 1981 s 622) får det anses att den skadelidande i sådana fall fullgjort sin bevisbörda beträffande ett visst påstått orsaksförlopp, om detta framstår som klart mera sannolikt än någon förklaring till skadan, som lämnats av motsidan, och därtill även i sig är sannolikt med hänsyn till omständigheterna i målet”.

I Leomålet har man tydligen inriktat sig på miljöskador och därmed jämförliga sammanhang. I likhet med NJA 1981 s 622, har man inskränkt det allmänna principuttalande som gavs i NJA 1977 s 176. Ettvart av kontrastmedlet och anestesimedlet ansågs i 1982 års fall sannolikt som skadeorsak. Utgången i målet blev dock att käromålet ogillades med motiveringen att de skadelidande inte lyckats visa att kontrastmedlet varit ”klart mera sannolikt” såsom skadeorsak än anestesimedlet.

Hellner anser att HD:s bedömning i Leomålet förefaller väl sträng gentemot de skadelidande. Så länge man uppställer ett krav på ”klar” sannolikhetsövertikt hamnar käranden i en ofördelaktig ställning, menar han. Antar man nämligen, enligt Hellner, att de skadelidande i stället riktat skadeståndstalan mot tillverkarna av anestesimedlet skulle utgången troligen blivit densamma eftersom det inte fanns någon klar sannolikhet för att detta medlet snarare än kontrastmedlet orsakat skadan.¹³

De tre ovan nämnda rättsfallen har ansetts stå för en utveckling innebärande ett lindrat beviskrav för orsakssamband. Dufwa ifrågasätter dock detta. Dufwa anför att ordet ”klart” i 1977 års principuttalande snarare kan anses vara en skärpning av sannolikhetskravet; särskilt har förmodligen de skadelidande själva uppfattat förhållandet så. Dufwa uttalar vidare att det är svårt att se vari förändringen i 1977 års uttalande ligger i förhållande till vad som tidigare måste ha ansetts gälla i svensk rätt. Härvid hänvisas till produktansvarskommittén som redan 1976 uttalade, efter att ha konstaterat att det inte finns någon enkel formel för hur stor sannolikhetsövertikt som skall krävas för att anses styrka orsakssamband, att ”klar övertikt” torde krävas.¹⁴ Dufwa utesluter dock inte att det ligger en särskild innebörd i uttrycket i den typ av skadeståndsmål som här diskuterats. Samtidigt har principen inte utgjort någon lättnad för de skadelidande i Leomålet, menar han. Fallet ”representerar ett slags tvärstopp i den svenska skadeståndsrättens utveckling mot ett allt bättre skydd för den skadelidande vid personskada”, anför han vidare.¹⁵ Dufwa har även refererat till Leomålet som ”det för de skadeli-

---

¹³ Hellner, a.a. s 201 f

¹⁴ Se SOU 1976:23, Produktansvar I. Ersättning för läkemedelsskada. s 66

¹⁵ Dufwa, a.a. nr 2662

dande och för skadeståndsrättens utveckling i allmänhet katastrofala fallet”.¹⁶

Dufwas inställning till HD:s prövning i Leomålet är svår att förstå med tanke på att HD slog fast att man vid beviskravet för orsakssamband vid läkemedelsskador medgav en bevislindring innebärande att man kunde nöja sig med sannolikhet, vilket man dock inte uppnådde i målet, därav utgången. I allmänhet torde uttalandet om beviskravet uppfattas såsom innebärande en förbättring av läget för de skadelidande i tvister av denna typ. Detta är även den gängse uppfattningen.¹⁷

Tilläggas bör att principen numera saknar större intresse vid läkemedelsskador eftersom dessa skador nu i hög grad betalas av läkemedelsförsäkringen.

5.6 Konkurrerande skadeorsaker

5.6.1 Vad avses med konkurrerande skadeorsaker?

I ”enkla fall” uppstår normalt inga problem att visa erforderligt orsakssamband eftersom den utpekade faktorn vanligen är en både tillräcklig och nödvändig betingelse. Normalt frågar man sig vid den rättsliga bedömningen om handlingen utgjort en nödvändig betingelse, det vill säga om skadan skulle ha uppstått även om vållandet inte förekommit. För skadeståndsansvar krävs dock inte att den aktuella handlingen utgjort en nödvändig betingelse för den efterföljande skadan, utan det är fullt tillräckligt att den tillsammans med andra skadeorsaker samverkat till den efterföljande skadan.¹⁸

Kausalitetsproblem uppkommer först vid samverkande eller *konkurrerande skadeorsaker*, d.v.s. fall där man inte samtidigt kan tala om en faktor som tillräcklig och nödvändig.

Vid konkurrerande skadeorsaker kräver man inte att vållandet varit den huvudsakliga orsaken till skadan utan man kan utdöma skadeståndsskyldighet även om vållandet varit endast en bidragande orsak. Var och en av flera tänkbara faktorer utgör tillräckliga betingelser men eftersom det finns flera

---

¹⁶ Dufwa, a.a. nr 2667

¹⁷ Bengtsson, Bertil, Litteratur. Bill W Dufwa: Flera skadeståndsskyldiga, TfR 1-2/96, s 162

¹⁸ Detta illustreras av det tidigare behandlade Leomålet, NJA 1982 s 421. Om den aktuella skadan uppstått genom samverkan mellan anestesimedlet och kontrastmedlet, vilket principiellt varit möjligt men inte ansågs utrett - hade svaranden i målet, Leo, så som tillverkare av kontrastmedlet ålagts skadeståndsansvar under förutsättning att man kunnat visa vållande. Se Hellner, a.a. s 214

betingelser, var och en för sig tänkbar, kan man inte anse någon vara nödvändig för skadefallet. Skadeföljden skulle ju inträffa även om någon av faktorerna inte spelat in. Givetvis kan det dock inte bli tal om, i fall där flera personer vållat en skada, att friskriva var och en från skadeståndsansvar därför att någon av de andra skulle ha kunnat orsaka skadan.

När man gör en bedömning av konkurrerande skadeorsaker måste man, enligt Hellner, skilja mellan två fall av skador. I det första fallet är skadan ”färdig”. Orsaken till den färdiga skadan konkurrerar då inte med senare inträffande företeelser. I förhållande till den nya händelsen ses den inträffade färdiga skadan som en del av den ”normala bakgrunden”. Till den normala bakgrunden räknas då vad som dittills skett och hunnit stabiliseras. I det andra fallet är skadeförloppet så att säga ”på gång” och någon skada har ännu inte hunnit inträda när en annan händelse inträffar och leder till den slutgiltiga skadan. Här är det inte uteslutet att man utdömer ansvar för den förra skadan.¹⁹

5.6.2 Konkurrerande skadeorsaker i rättspraxis

I det följande tänkte jag ta upp och diskutera fall där konkurrerande skadeorsaker bedömts i rättspraxis.²⁰

5.6.2.1 Vardera av två händelser tillräckliga för att medföra en och samma skada

En allmänt erkänd princip synes vara att solidariskt skadeståndsansvar utdömes i fall, där var och en av två händelser varit tillräcklig för den inträffade skadan, händelserna inverkat helt oberoende av varandra samt kan sägas ha varit vållande till skadan.²¹

Ett fall som kan nämnas i detta sammanhang är **NJA 1961 s 425**, där förhållandena visserligen var mera komplicerade, men utgångspunkten synes ha varit denna princip. Fallet kommer även att beröras nedan.

Vad som gäller i fall där endast den ena händelsen kan anses ha varit vållande till skadan är däremot oklart. I sammanhanget kan nämnas **NJA 1950 s 650**. I fallet skadades en person i handen när han påkördes av en bil och blev på grund av denna skada oförmögen att arbeta under en tid.

---

¹⁹ Hellner, a.a. s 213 ff.

²⁰ Fallen som redovisas under denna rubrik har samtliga behandlats av Hellner, se a.a. s 216 ff.

²¹ Hellner, a.a. s 216

En kort tid efteråt drabbades han av ett magsår, som inte på något sätt sattes i samband med den tidigare skadan, och blev även av denna skada arbetsoförmögen. Bedömningen av detta händelseförlopp var givetvis besvärlig. HD kom dock fram till att personen i fråga inte kunde ha rätt till ersättning från den vållande till skadan i handen, för den tid under vilken magsåret utgjort en tillräcklig betingelse för förlorade arbetsinkomster. Den kasuella betingelsen har här införlivats med den ”normala bakgrunden” till skadan.²²

5.6.2.2 Två personer samverkar genom sina handlingar till en ouppdelbar skada

I fall där två personers gärningar samverkar till en ouppdelbar skada på ett sådant sätt att man inte kan urskilja vad som är den enes respektive den andres del av skadan, kommer båda att göras solidariskt ansvariga för hela skadan.²³

Här kan nämnas **NJA 1966 s 248**. En byggnad skadades i detta fall i samband med bortsprängning av bergmassa vid tunnelbanearbete i Stockholms stad. Den försäkringsgivare som fått betala ut ersättning till fastighetsägaren på grund av skadan förde talan dels mot staden och dels mot det företag som i egenskap av entreprenör utfört sprängningen. Ingen av svarandena påstods ha varit culpösa i sitt handlande. I stället menade kändanden att såväl staden som företaget var att se såsom strikt ansvariga för skadan. Motiveringen för detta påstående var för stadens del grannelagsrättsliga principer, för entreprenörens del de risker som uppkom ”vid mera ingripande och långvariga sprängningsarbeten”, närmast att se såsom farlig verksamhet. HD gick på kändandens linje och ansåg staden respektive entreprenören inneha ett strikt skadeståndsansvar, varvid de blev solidariskt ansvariga för skadan.

---

²² Hellner, a.a. s 216 f. Halvar Lech, vilken för övrigt själv var med och dömde i ärendet, har diskuterat detsamma i sin artikel ”Till debatten om orsaksproblemen”, SvJT 1955 s 1 ff.

²³ Hellner, a.a. s 217

5.6.2.3 Två händelseförlopp samverkar delvis och är delvis åtskilda men följderna kan inte särskiljas

I fall där två händelseförlopp till viss del samverkar och delvis är åtskilda, utdöms också solidariskt skadeståndsansvar, om följderna av deras handlande inte kan särskiljas. Dufwa har valt att kalla situationen ”distributiv bevisbrist”. Samma princip anses gälla där det i och för sig teoretiskt skulle vara möjligt att dela upp skadorna men där följderna integrerats på ett sådant sätt att detta i praktiken skulle kunna göras endast med mycket stor svårighet.²⁴

NJA 1961 s 425 kan i sammanhanget anföras. Omständigheterna i fallet var följande. En person misshandlades 1947 av några berusade personer och tillfogades härvid en skallskada. Fyra år och några månader senare, 1952, påkördes han av en bil och skadade ännu en gång huvudet. Trafikförsäkringsgivaren jämte föraren instämde i målet. Dessa ansåg sig skyldiga att betala endast hälften av det skadestånd som begärts eftersom de menade att hälften av skadan berott på den tidigare misshandeln. Majoriteten i HD uttalade följande om ansvarsfördelningen mellan de båda ansvarsfaktorerna:

”Utredningen i målet.... giver vid handen, att det icke kan fastställas, i vilken grad trafikolyckan och misshandeln var för sig medverkat till skadan och förlusten. I sådant fall bör, till den skadelidandes skydd, gälla att envar skadevållande i förhållande till den skadelidande anses ansvarig för hela den skada och förlust vartill han medverkat”.

Resultatet av detta resonemang blev att käromålet gillades. De ansvariga för trafikolyckan blev ansvariga också för misshandlarnas handlande.²⁵

I **NJA 1992 s 740 I** var en person redan sjukskriven på grund av ländryggsbesvär, när han misshandlades. Till följd av misshandeln led han av ökade smärtor i ländryggen samt nackbesvär under uppskattningsvis sex månader. Skadeståndstalan väcktes mot den som gjort sig skyldig till misshandeln. Med hänsyn till det nära tidssambandet mellan misshandeln och de nya besvären ansågs övervägande sannolikhet föreligga för att dessa åtminstone utlösts av misshandeln, enligt HD. Av den utredning som företogs i målet framgick inte i vad mån hans grundsjukdom medverkat till besvären. Med hänsyn till att personen i fråga, enligt läkarintyg, skulle ha sjukskrivits för de nya besvären, om han inte redan varit sjukskriven, ansågs han vara berättigad till ersättning för sveda och värk under de sex månaderna.

I **NJA 1992 s 740 II** blev en kvinna svårt misshandlad och drabbades till följd av detta av psykiska besvär. Redan innan denna misshandel hade hon

²⁴ Dufwa, a.a. nr 2969 ff., Hellner, a.a. s 217

²⁵ Se om rättsfallet i Bengtsson, 14 uppsatser 1983-1991 (1992) s 123 ff., Dufwa, a.a. nr 2969 ff.

lidit av psykiska besvär. Ytterligare misshandelsfall inträffade utöver det som här är i fråga. HD uttalade att det av utredningen i målet inte framgick i vad mån de psykiska besvär hon redan tidigare kan ha haft har medverkat till de besvär hon lidit av efter misshandeln. Utredningen ansågs inte heller ge stöd för att de misshandelsbrott kvinnan utsatts för efter denna misshandel förlängt den tid under vilken hon lidit av de psykiska besvären eller i övrigt förvärrat dessa. Den som gjort sig skyldig till den aktuella misshandeln blev skyldig att betala ersättning för den tid under vilken hon led av psykiska besvär efter misshandeln.

Rättspraxis på detta område ger anledning att notera att skadevållarens ansvar inte lindras på grund av att den skadelidande befinner sig i särskilt ”dåligt skick”. Utgången i målen ovan kan också anses motiverade av att den skadelidande inte bör gå miste om ersättning för förlust på grund av att det eventuellt finns en annan skadevållare i bakgrunden, vars ansvar inte kan utrönas i den aktuella tvisten.²⁶

5.6.2.4 Två händelser samverkar till en uppdelbar skada

I fall där två händelser samverkar till en uppdelbar skada och en viss del av skadan kan hänföras till en tillräcklig betingelse, en annan del till den andra eller båda, skall i princip en uppdelning av skadeståndsansvaret ske. En sådan uppdelning är möjlig även om man inte kan fastställa det exakta beloppet för var och en utan är tvungen att göra en skönsmässig uppskattning.²⁷

I **NJA 1964 s 177** skadades en kvinna vid en bilolycka. Hon var efter detta sjukskriven under betydligt längre tid än som ansågs normalt med hänsyn till de skador som uppkommit vid olyckan. På grund av dessa förhållanden och särskilt mot bakgrunden av kvinnans psykiskt labila läggning framstod det, enligt HD, som mest sannolikt, att den långa sjukskrivningstiden berott av andra faktorer än olyckan och de ursprungliga kroppsskadorna. Detta föranledde HD att begränsa skadeståndsansvaret för den för olyckan ansvarige bilföraren.

I vissa fall sker dock ingen uppdelning på grund av bevisvårigheter. I sådana situationer åläggs solidariskt skadeståndsansvar på samma sätt som när en skada inte kan delas upp.²⁸

I detta sammanhang kan nämnas **NJA 1988 s 226**. I fallet hade två personer, A och B, dömts till straffansvar för stöld av sju videobandspelare och en videokamera, som tillgripits vid ett inbrott i en elektronikaffär, driven i bo-

---

²⁶ Hellner, a.a. s 218

²⁷ Hellner, a.a. s 218

²⁸ Hellner, a.a. s 219

lagsform. Ytterligare tre personer hade tilldömts straff för häleri, nämligen personerna C, D och E. Hovrätten ansåg inte tillräcklig bevisning i målet föreligga för att anse att A och B gjort sig skyldiga till inbrott. Däremot var det helt klart att de efter inbrottet placerat godset hos C, varför de kunde dömas för häleri. Vad gäller A och B vann hovrättens dom laga kraft. I HD var de omständigheter som legat till grund för domen i brottmålet ostridiga.

De omständigheter som HD hade att bedöma var följande. Det stulna godset hade återlämnats till bolaget i skadat skick. Bolaget förde nu skadeståndstalan mot A och B och krävde ersättning för det belopp som utgått i form av självrisk i samband med utbetalning från ägarens stöldförsäkring. Bolaget uppgav att A:s och B:s brottsliga befattning med godset varit ägnad att försvåra dess återställande och härigenom minskat bolagets möjlighet att återfå godset i oförstört skick. A och B var, enligt bolaget, tillsammans med ”förbrottsförövarna” att se som vållande till den aktuella skadan. HD kom fram till att A och B var skyldiga att ersätta skada på godset som uppkommit under tiden det befunnit sig i deras besittning, respektive under den efterföljande brottsliga hanteringen, däremot inte före den tidpunkt de fick godset i sin besittning med hänsyn till att de endast dömts för häleribrott. I målet framgick dock inte när eller i vilket sammanhang de aktuella skadorna uppkommit. HD gjorde följande uttalande:

”I målet har icke från någondera sidan åberopats någon utredning eller lämnats några uppgifter som belyser när eller under vilka förhållanden skador uppkom på apparaterna under den tid de var frånhända bolaget. För den som återfår stulen egendom i skadat skick under sådana omständigheter som det är fråga om i målet föreligger emellertid uppenbara svårigheter att förebringa bevisning eller att ens göra antaganden angående sådana förhållanden. Det finns ingenting som talar mot att skadorna uppkom under den tid för vilken [A] och [B] är ansvariga. Vid dessa förhållanden bör olägenheten av att tidpunkten för skadornas uppkomst ej klarlagts i målet inte skäligen bäras av bolaget. [A] och [B] bör därför åläggas skadeståndsskyldighet i enlighet med bolagets yrkande”.

5.7 Något om s.k. multipel kausalitet

På senare tid har nya problem angående kausalitetsbedömningen gjort sig gällande. Detta gäller främst *multipel kausalitet*, för att använda sig av Hellners terminologi. Särskilt vad gäller produktskador och miljöskador är det ofta mycket svårt att utreda ett orsaksförhållande eftersom orsakerna till en inträffad skada kan vara mycket många till antalet och dessutom svåra att bevisa.

I dessa sammanhang kan man knappast göra en traditionell bedömning av orsakssambandet. En sådan skulle nämligen leda antingen till att varje enskilt företag blev ansvarigt för hela skadan vid en miljöskada eller att inget företag skulle ansvara. Det förra alternativet skulle vara orimligt eftersom varje enskilt företag endast orsakat en liten del av skadan var. Det andra alternativet har sin grund i att man inte kan visa att just detta företag varit orsak till skadan.

För att undvika konsekvenserna ovan får man således tillgripa andra metoder. En metod innebär att man gör varje företag ansvarigt i förhållande till en mer eller mindre godtyckligt bestämd andel i den sammanlagda effekten. En annan förespråkar att man bildar en fond eller skapar en försäkring. De som orsakar skador av en viss typ tvingas sedan att bidra till fonden eller försäkringen varefter ersättning kan utgå till de skadelidande enligt en norm som får fastställas i lag eller frivilliga överenskommelser.²⁹

5.8 Adekvans

5.8.1 Allmänt

Läran om adekvans är en allmän, oskriven skadeståndsrättslig grundsats vilken syftar till att begränsa skadeståndsansvaret i vissa fall där följden annars skulle bli orimlig. Adekvansläran motiverades ursprungligen av det faktum att skadeståndet i sin helhet skulle betalas av den skadeståndsskyldige själv, ett faktum som i våra dagar är starkt modifierat med tanke på försäkringsväsendets starka utveckling.³⁰

---

²⁹ Hellner, a. a. s 219 f

³⁰ Hellner; a. a. s 203 f. För ytterligare redogörelser kring adekvansläran hänvisas till Conradi, Erland, Om adekvans – än en gång, SvJT 1984 s 177 ff. samt Strahl, Ivar, Adekvansläran, i Festskrift till Karlgren, (1964), s 324 ff.

5.8.2 Bakgrund

Adekvansläran var den lära som gick segrande ur en diskussion inom den tyska doktrinen, där flera olika läror presenterats som förslag vad gällde att frigöra det juridiska kausalitetsbegreppet från det naturliga i vissa fall. Johannes von Kries, den tyske fysiologen och filosofen, anses vara upphovsman till läran och han utvecklade begreppen objektiv möjlighet och adekvans.³¹ För att åskådliggöra adekvansproblemet använder man sig ibland av hans historiska exempel om kusken och blixten, se nedan.

För nordisk skadeståndsrätts vidkommande anser man att adekvansläran fått sitt fäste kring 1920-talet. Den norske författaren Fredrik Stang utformade i sin skrift "Erstatningsansvar" från 1919³², den adekvanslära som sedan i princip stått sig fram till våra dagar. Stang framhöll de objektiva faktorernas betydelse framför de subjektiva och menade att man i större utsträckning måste se till logiska resonemang istället för till skönsmässiga. Huvudsyftet med skadeståndsrätten var, enligt Stang, att flytta över skadan från den skadelidande till skadevällaren, något som dock skulle vara möjligt endast i fall där skadan varit förutsebar och möjlig att undvika. Adekvans är, enligt Stang, en nödvändig förutsättning för både culpaansvar och strikt ansvar.³³

5.8.3 Vad innebär adekvanskravet?

Många gånger kan orsakssambandet synas uppfyllt, d.v.s. det är helt klart att den aktuella händelsen varit en tillräcklig och kanske även nödvändig betingelse för den efterföljande skadan, men man anser ändå att det vore orimligt att utdöma skadeståndsansvar eftersom det framstått som alltför osannolikt att skadan skulle uppkomma. I detta syfte tillämpas kravet på adekvans som ett komplement till kausalitetsbedömningen. Detta krav innebär att skadan, för att vara ersättningsgill, skall vara en följd av ett någorlunda normalt och påräkneligt händelseförlopp, d.v.s. *adekvat kausalitet* skall föreligga.

Ett exempel som brukar användas i sammanhanget och som först framfördes av den ovan nämnde von Kries är detta. En kusk är på väg att i sin vagn köra en passagerare till en viss destination varvid han plötsligt somnar. Att somna under färden på detta sätt under tiden man skall sköta sitt ämbete får anses vårdslöst. På grund av det faktum att kusken somnat hamnar hästen på fel väg, ett åskväder drar över fordonet och passageraren träffas av blixten och avlider. Man kan enkelt konstatera att olyckan inte skulle ha inträffat om han befunnit sig på den rätta vägen eftersom passageraren då inte befunnit

---

³¹ Andersson, Håkan, Skyddsändamål och adekvans. Om skadeståndsansvarets gränser. (1993), s. 29 ff.

³² Stang, Fredrik, Erstatningsansvar, ny uforandret utg. Oslo 1927

³³ Andersson, a.a. s 78 ff.

sig på den plats där blixten slog ned. Därmed är kuskens vårdslöshet en nödvändig betingelse för skadan. Dessutom är den en tillräcklig betingelse för skadan eftersom den enligt naturens ordning lett till skadan. Kausalitet mellan vårdslösheten och skadan föreligger alltså otvivelaktigt men det får ändå anses orimligt att göra kusken ansvarig för passagerarens död eftersom skadan lika gärna kunnat inträffa om han färdats på ”rätt” väg. Det är ju så att säga omöjligt att förutsäga var och när blixten skall slå ned. Skadan har i enlighet med detta resonemang orsakats på ett inadekvat sätt och skadeståndsskyldighet kan därmed inte utdömas.

Adekvanskravet innebär i stort att den aktuella gärningen eller handlingen skall öka risken eller sannolikheten för skada. Handlingen skall typiskt sett ha ökat risken för en sådan skada som inträffat för att adekvat kausalitet skall anses föreligga. Härvid är dock inte varje liten ökning av risken eller sannolikheten tillräcklig. Skadan skall för den handlande i handlingsögonblicket framstå som en beräknelig och sannolik följd av hans handlande. Vanligen uttrycker man detta krav med formuleringen att skadan för att vara skadeståndsrättsligt ersättningsgill skall ligga i ”farans riktning”. I exemplet med kusken ökar inte, objektivt sett, risken för att passageraren skall dödas genom ett blixtnedslag på grund av kuskens vårdslöshet vad gäller att somna, däremot kan man nog anse att risken för annan olycka ökar, såsom att man kör av vägen. Det ligger inte heller i farans riktning att den inträffade följden skulle inträda. Man anser det vara orimligt att en person skall behöva svara för till synes opåräknliga och oförutsebara följder av ett handlande, varför den skadelidande i dessa situationer liksom vid rena olycksfall får bära följderna ensam.³⁴

5.8.4 Adekvansbedömningens riktlinjer

Att med en enkel formel uttrycka hur adekvansbedömningen i praktiken skall tillämpas låter sig inte göras. Vid bedömningen är frågan vilken måttstock som skall användas och följaktligen vilken utgångspunkt man skall använda sig av för att avgöra huruvida en skada kan anses adekvat eller inadekvat orsakad av ett tidigare händelseförlopp. Hur skall den skadegörande handlingen bedömas? Skall man utgå ifrån en normal person, en s.k. ”bonus pater familias” eller en person med särskilt stort vetande, en ”vir optimus”? Skall man utgå ifrån den enskilde individens utgångspunkt eller skall man utgå ifrån ett mer objektivt synsätt?

I svensk rätt har man oftast valt att utgå ifrån en särskilt insiktsfull person, en ”vir optimus”, vid bedömningen. Detta innebär att man utnyttjar den kunskap som innehas av en sådan person när man i efterhand skall avgöra om den aktuella skadan var förutsebar eller inte. I första steget har man alltså att avgöra huruvida oaktsamhet föreligger med hänsyn till risken i allmänhet,

---

³⁴ Andersson, a.a. s 32, Hellner, a.a. s 202 ff.

omständigheterna i det enskilda fallet o.s.v. Därefter, om man kan konstatera att oaktsamhet är för handen, gör man en bedömning av huruvida en fackman på området skulle ha ansett skadan påräknelig. Om man kan anse detta, faller skadan inom adekvansgränsen och är således ersättningsgill.

Det finns dock också de som menar att man skall utgå ifrån normalpersonen ”bonus pater familias” eller med andra ord den grad av aktsamhet som kännetecknar en god familjefar, vid bedömningen. Såsom redan framkommit har även kritik riktats mot denna uppfattning eftersom den anses innehålla en ohållbar förenkling av den bedömning som görs i verkligheten.

Avgörande är i vart fall huruvida den inträffade skadan kunnat förutses. Rent faktiskt tycks bedömningen ske i två led varvid man först bedömer om en viss skadetyper objektivet sett ligger inom adekvansgränsen och i andra hand om skadan i det enskilda fallet orsakats på ett adekvat sätt.

När skall då bedömningen göras tidsmässigt? Man utgår ifrån att bedömningen skall göras utifrån de förutsättningar som förelåg vid tidpunkten för den skadegörande handlingen. Ett problem härvid är att man ofta har svårt att bortse ifrån senare förvärvad kunskap vilket betyder att bedömningen låter sig påverkas av denna.³⁵

5.8.5 Kritik mot adekvansläran

5.8.5.1 Vagheten

Adekvansläran har inte undgått kritik genom åren. Mycket av denna kritik har att göra med att läran är mycket vagt utformad samt att följderna av dess tillämpning härigenom blir mycket svåra att förutspå. Med termer som ”påräknelighet”, ”beräknelighet” och liknande, som i sig får anses ytterst mångtydiga och vaga, blir det i princip möjligt att motivera vilken ansvarsbegränsning som helst. Vidare har man menat att det inte, med stöd av läran, kan uppställas någon skarp gräns mellan adekvata och inadekvata följder av ett handlande. En följd av vagheten och de intetsägande kriterierna blir att skönsmässiga bedömningar kan göras. Adekvansläran kan i ett enskilt fall användas både för att motivera ett åläggande av, samt en befrielse från skadeståndsansvar, enligt kritikerna.³⁶

5.8.5.2 Ifrågasättande av lärans kriterier

---

³⁵ Andersson, a. a. s. 102, Hellner a.a. s 205 ff.

³⁶ Andersson, a. a. s. 106 ff.

Kritikerna framhåller även att det ofta finns en tendens att inrikta adekvansen på de faktiska orsaksförhållandena och orsaksbegreppet i stället för värderingsfrågan. Termen ”adekvat kausalitet” har ansetts vara mindre passande i sammanhanget eftersom denna för tankarna till orsaksförhållandet och logiken i alltför hög grad. En annan kritik har riktats mot det s.k. sannolikhetskriteriet. För att adekvat kausalitet skall föreligga krävs ju, att sannolikheten för skada, till följd av handlingen, ökar. Frågan uppkommer då vilken grad av sannolikhet som bör krävas eller med vilken styrka förutsebarheten skall göra sig gällande för att anses relevant. Man kan även fråga sig om användningen av begrepp som sannolikhet och risk, förutsebarhet och liknande, över huvud taget bör användas för att sätta gränserna för skadeståndsansvaret. Att sätta gränsen vid det förutsebara motiveras av preventionstanken. Stang menade att alla handlingar som företas av människor föregås av ett övervägande av möjligheter och sannolikheter, något som har ifrågasatts. Idag är man överens om att preventionstanken inte ensam kan motivera skadeståndsansvaret. Principen om förutsebarhet har också ansetts orealistisk och man har menat att den inte tillämpas i praktiken. I stället används principen som ”skenmotivering” för att motivera resultat som framkommit med stöd av andra resonemang.³⁷

5.8.6 Adekvansbedömningen i praxis

Även om det är mycket svårt att finna några entydiga principer i de fall som varit uppe till bedömning i HD kan man ändå urskilja vissa tendenser om man indelar rättsfallen i olika kategorier utifrån omständigheterna.³⁸

5.8.6.1 Den skadelidande handlar oöverlagt i den situation som vållandet föranlett och förvärrar skadan

Adekvansen anses normalt inte brista på grund av att den skadelidande handlat obetänksamt i den situation som vållandet skapat. Man har nämligen inte ansett det rimligt att den som försökt göra sitt bästa i en nödsituation skall bli utan ersättning.³⁹

I NJA 1941 s 482 inträffade under arbete med paraffinering av ost vid ett mejeri att paraffinen fattade eld och började brinna. En anställd vid mejeriet försökte släcka den brinnande paraffinen med vatten varvid denna slungades omkring och personen ifråga brännskadades svårt. Skadeståndstalan väcktes

---

³⁷ Andersson, a.a. s. 112 ff.

³⁸ Detta avsnitt har till stor del inspirerats av Hellners redogörelse av praxis, se Hellner, a.a. s 207 ff. samt Conradi, Erland, Om adekvans- än en gång, SvJT 1984 s 177 ff.

³⁹ Hellner, a.a. s 207

mot arbetsgivaren. HD fann arbetsledningen vållande till skadan i det att man inte lämnat erforderliga instruktioner till sina anställda om släckning av paraffin, vilket i sin tur fått till följd att personen ifråga utsatts för den särskilda risk varmed man måste räkna vid försök till släckning med hjälp av vatten. HD uttalade i domen vidare att personens släckningsförsök varit påkallat av hans ställning såsom anställd vid mejeriet och att det inte kunde läggas honom till last att han, som vid tillfället förfarit såsom i allmänhet vore lämpligt vid släckning av eld, använt sig av ett felaktigt tillvägagångssätt. Käromålet bifölls. Adekvat kausalitet ansågs alltså föreligga trots att släckningsarbetet från den anställdes sida var högst olämpligt. Brännskadorna ansågs utgöra en beräknelig följd av den fara som arbetsledningens försummelse att meddela föreskrifter innebar för att en händelse som den nu aktuella skulle inträffa.

I detta sammanhang kan även **NJA 1944 s 333** nämnas. I detta fall grundstötte en ångbåt på grund av befälhavarens vållande. Fartyget skadades inte men fick stark slagsida. Ett antal av passagerarna tog sig i land på skäret och medförde en förtöjningstross. Därefter tog ett tjugotal passagerare, däribland A, sig i land genom armgång på trossen. A släppte dock trossen innan han hunnit få riktigt fotfäste, föll ned på skäret och ådrog sig svåra ryggsador. Skadeståndstalan med anledning av ryggskadorna väcktes mot befälhavaren. Denna ansågs av HD såsom vållande till skadan och fullt skadestånd utdömdes. A:s åtgärd att med användande av förtöjningstrossen ta sig i land från fartyget ansågs ”icke opåkallad”. Det faktum att A ramlade och skadade sig ansågs tydligen ligga inom ramen för vad som kunde ses som en beräknelig följd av grundstötningen.

5.8.6.2 Skadan förvärras på grund av mellankommande handlande från tredje mans sida

Om en skada förvärras på grund av ett oberäkneligt handlande från tredje mans sida i skadesituationen innebär detta i sig inte att adekvansen brister och att nedsättning av skadeståndet skall ske på grund av detta. Endast om tredje mans handlande är helt extraordinärt kan adekvans uteslutas.⁴⁰

I **NJA 1931 s 7** tömde A en bensincistern och lät vårdslöst bensin rinna ut i en hamn. En förbipasserande person, B, som såg att ett mäktigt bensinlager låg utbreddt på vattenytan kastade av okynne en brinnande tändsticka i vattnet varvid bensinen antändes och ett fartyg som vistades i hamnen skadades. A ansågs, jämte B, ansvarig för fartygsskadan.

I **NJA 1947 s 626** blev två tulltjänstemän överfallna och misshandlade av flera personer vid en dansbana. För att få slut på angreppet avlossade en av

---

⁴⁰ Hellner, a.a. s 207, Dufwa, a.a. nr 3302 ff., Bengtsson, Om jämkning av skadestånd (1982) s 171

tulltjänstemännen två varningsskott med sin pistol. En förbipasserande flicka råkade träffas av det ena skottet. Majoriteten i HD ansåg att de för misshandeln ansvariga också skulle ersätta den skada som drabbat flickan. Adekvat kausalitet ansågs följaktligen föreligga med motiveringen att skottlossningen utgjort en naturlig försvarsåtgärd från tulltjänstemännens sida, att det uppenbarligen var förenat med fara för det tämligen stora antal personer som befann sig i närheten att skjutvapen brukades samt att den situation som ledde fram till skottlossningen framkallats av de i misshandeln deltagande vilka därjämte medverkat till att tjänstemannen inte lyckades att, såsom han avsåg, rikta skottet så att någon skada därav ej kunde uppkomma.

Även **NJA 1981 s 622** (regnbågsforellerna), vilket redan behandlats under avsnittet om alternativa möjligheter om skada, illustrerar den ovan nämnda principen. I målet invände kommunen bl.a. att den inte var ansvarig för den del av utsläppet som berott på att ett företag utan kommunens vetskap kopplat vissa golvbrunnar till dagvattenledningen. HD ansåg dock inte denna åtgärd som så säregen eller oförutsebar att kommunen skulle kunna slippa ansvar för dess följder.

5.8.6.3 Extraordinär naturhändelse medför skada

Om en extraordinär naturhändelse inträffar, såsom är fallet vid force majeure, anses den skadeståndsskyldige kunna undgå ansvar för skadan.⁴¹ Det skulle också vara orimligt om man i den här typen av situationer skulle kunna kräva full ersättning eftersom möjligheten att förutse skador i den här storleken får anses starkt begränsad samtidigt som naturligtvis de ekonomiska följderna för skadevällaren många gånger skulle bli katastrofala.

I **NJA 1928 s 65** ansågs en flottförening skyldig att ersätta skador genom översvämning orsakad av flottgods. Skyldigheten omfattade dock inte den ökning av skadan som inträtt därför att vårfloden i vattendraget på grund av utomordentligt riklig nederbörd stegrats utöver vad de ansvariga varit skyldiga att ta i beräkning. En nedsättning av ersättningen skedde till hälften av den skadelidandes förlust.

5.8.6.4 Senare inträffade följder av personskada

Allmänt förekommande följder av personskada ersätts i regel även om skadan i det enskilda fallet inträffat först långt senare än initialskadans. Skadan anses härvid förutsebar såsom liggande i farans riktning.⁴²

---

⁴¹ Hellner, a. a. s 208

⁴² Hellner, a. a. s 208 f

NJA 1940 s 382 kan nämnas. En man råkade ut för en bilolycka och bröt benet. Knappt ett år senare, när benbrottet var läkt och den skadelidande sedan tre veckor tillbaka återgått till sitt arbete, halkade han och bröt återigen benet. Mannen tillerkändes ersättning också för den senare skadan.

5.8.6.5 Skadan större än väntat på grund av den skadelidandes särskilt dåliga hälsotillstånd

Adekvat kausalitet anses som regel föreligga även om den skadelidandes hälsotillstånd vid skadetillfället är särskilt dåligt och därför en större skada än normalt inträder till följd av det skadevällande handlandet. Reglerna om konkurrerande skadeorsaker kan dock begränsa ansvaret i det enskilda fallet, särskilt om det finns möjlighet att hänföra en viss del av skadan till tidigare besvär.⁴³

Se **NJA 1978 s 281**. I detta fall skadades en kvinna av ett föremål som föll ned och träffade henne i huvudet under det att hon utförde ett arbete hos sin arbetsgivare. Arbetsgivaren ansågs ansvarig för olyckan. Kvinnan hade redan före olyckans inträffande haft betydande psykiska och neurologiska besvär. HD fann dock att det av det tidsmässiga sambandet mellan olyckan och kvinnans totala arbetsförmåga fick anses framgå att olyckan i varje fall utlöste den totala arbetsförmågan och någon nedsättning av skadeståndsansvaret blev inte aktuell.

Samma sätt att resonera förekommer även i **NJA 1992 s 740 I och II**.⁴⁴ Dessa fall kommer att behandlas mera ingående nedan i avsnittet om konkurrerande skadeorsaker.

5.8.6.6 Psykisk chock respektive psykiskt lidande av annat slag

Psykisk chock och psykiskt lidande utan samband med egen fysisk skada kan under vissa förutsättningar ses som en särskild typ av personskada⁴⁵ och ersätts då vanligen som sveda och värk. Ersättning för den här typen av skada utgår endast under särskilda förutsättningar. Allmänna principer om skyddat intresse, adekvans och tredjemansskador får härvid betydelse.

---

⁴³ Hellner, a.a. s 209

⁴⁴ Se **NJA 1992 s 740 I**: ”Med hänsyn till det nära tidssambandet mellan misshandeln och de nya besvären föreligger övervägande sannolikhet för att dessa i vart fall har utlösts av misshandeln. **NJA 1992 s 740 II**: ”Med hänsyn till ... det tidsmässiga sambandet mellan misshandeln och dessa psykiska besvär föreligger övervägande sannolikhet för att besvären i vart fall har utlösts av misshandeln”.

⁴⁵ Se **SOU 1995:33**, Ersättning för ideell skada vid personskada, s 129 ff.

Vid den här typen av skada blir det ofta stora problem att avgöra om skadan kan anses adekvat orsakad eller inte eller med andra ord om skadan i det särskilda fallet kan anses så påräknelig att ersättning kan utgå. En mångfald olika omständigheter kan inverka på adekvansbedömningen, såsom bevittnande av att någon skadas, åsynen av den skadade, underrättelse om skadan samt relationen till den i första hand skadade osv.⁴⁶ Frågeställningen kommer att behandlas nedan i avsnittet om tredjemansskador.

5.8.6.7 Sakskadan oväntat stor på grund av att egendomen varit särskilt värdefull

Vid sakskada kan skadan ibland bli mycket större än vad skadevållaren rimligen haft att räkna med eftersom egendomen varit särskilt värdefull. Detta förhållande motiverar normalt inte någon nedsättning av skadeståndets storlek.⁴⁷

I **NJA 1957 s 499** släpptes under en rävjakt en tax in i grytet för att driva ut räven. Jägarna ställde sig runtomkring grytet. Ett djur, vilket senare visade sig vara taxen, kom och sköts. Taxen ifråga var inte någon vanlig tax utan ett avelsdjur, värt 2 500 kronor, något som för jägarna var okänt. Fullt skadestånd utdömdes i fallet med hänsyn till jägarnas grova fel.

---

⁴⁶ Hellner, a.a. s 209, 377, 396

⁴⁷ Hellner, a.a. s 210 f

5.9 Läran om skyddat intresse

5.9.1 Allmänt

Trots att kravet på adekvat kausalitet är uppfyllt kan skadeståndsansättning nekas med motiveringen att den aktuella skadan inte skyddas av det intresse som ligger bakom den överträdde handlingsnormen. Att förklara *läran om skyddat intresse* i form av en enkel formel är lika omöjligt som för adekvanslärans del.⁴⁸

5.9.2 Bakgrund

Den s.k. läran om det skyddat intresse⁴⁹ har, liksom adekvansläran, sitt ursprung i Tyskland, och får enligt Hellner närmast ses som ett komplement till adekvansbedömningen. Läran om skyddsändamål har accepterats i ett flertal andra rättssystem. I enlighet med denna lära kan ersättning nekas med hänsyn till att skadan faller utanför skyddsnormen för den ifrågavarande skadestandsregeln.⁵⁰

I Sverige var man först i Norden med att på 1960-talet i doktrin diskutera ansvarsgränsen utifrån ett skyddsändamål.⁵¹ Läran om skyddat intresse anses idag erkänd av ett flertal välaktade personer inom området, däribland Nordenson, Hellner och Bengtsson.⁵²

Läran om skyddat intresse, eller *normskyddsläran* som Hellner föredrar att kalla den, anses ha fått sitt definitiva erkännande i svensk rätt genom JustR Nordensons särskilda yttrande i rättsfallet **NJA 1976 s 458**.⁵³ I fallet hade en nioårig pojke lånat ut en korkbössa tillverkad av en vanlig cykelpump till en sexårig pojke. Under tiden den sexårige pojken lekte med pumpen fastnade korken varvid sexåringen bad en annan nioåring om hjälp. När en annan nioåring kom för att försöka trycka loss korken skadades sexåringens öga svårt. Frågan uppkom huruvida man kunde göra den nioårige ägaren till pumpen liksom dennes fader, såsom vårdnadshavare, ansvariga för skadan.

---

⁴⁸ Hellner, a.a. s 211 ff.

⁴⁹ Man har också använt sig av termen normskyddsläran, läran om skyddsändamålet eller endast det skyddade intresset, skyddsnormen och skyddsintresset. Någon skillnad i sak mellan dessa termer torde inte finnas.

⁵⁰ Hellner, a.a. s 211 ff.

⁵¹ Andersson, a.a. s 136 ff. Karlgren, Bomgren, Saxén och Strahl är personer som bör nämnas i detta sammanhang.

⁵² Andersson, a.a. s 141 ff.

⁵³ Hellner, a.a. s 212

HD ogillade skadeståndstalan med motiveringen att den nioårige pojken inte varit culpös.

Nordenson instämde i domslutet men var skiljaktig avseende motiveringen och ansåg för sin del att culpa i och för sig förelåg i det att nioåringen lämnade över korkbössan i sexåringens hand med hänsyn till att en sexåring inte besitter det omdöme och de insikter som en nioåring. Nioåringen borde enligt Nordenson ha insett att korkbössan utgjorde en fara i sexåringens hand varmed överlämnandet fick anses culpöst. Att lämna över pumpen till en nioåring hade däremot inte varit culpöst, uttalade han. Dock menade Nordenson att någon ersättning inte skulle utgå eftersom man förutom kravet på culpa och adekvans bör kräva att skadan drabbat det intresse, eller de intressen, som den åsidosatta handlingsnormen avser att skydda. Med beaktande av de omständigheter under vilka sexåringen skadades kunde man nämligen inte, enligt Nordenson, anse att någon av de risker som var särskilt förknippade med eller framträdande vid sexåringens användande av pumpen förverkligats.

Utöver kraven på culpa och adekvans menar Nordenson således att skadan skall ha drabbat det intresse, eller något av de intressen, som den åsidosatta handlingsnormen avser att skydda. Eftersom handlingsregler kan vara både författningsföreskrifter och oskrivna, icke lagfästa, handlingsnormer uppkommer frågan om man gör någon skillnad häremellan. Någon principiell skillnad bör inte föreligga enligt Nordenson, även om läran får störst betydelse i fall där det finns särskilda författningsföreskrifter.

5.9.3 Funktionen hos läran

Funktionen hos läran om skyddat intresse får närmast sägas vara att avgränsa de ersättningsbara följderna från de icke ersättningsbara i fall där man redan konstaterat vållande och faktisk kausalitet. Syftet med läran, liksom adekvansläran, kan sägas vara att fungera som ansvarsbegränsningskriterium eller begränsningslära.⁵⁴

Läran om skyddat intresse antas ha begränsat tillämpningsområde vid person- och sakskada till skillnad från vid ren förmögenhetsskada eftersom majoriteten av culparegelns handlingsnormer utan reservationer ger skydd för sådana kränkningar. Detta har också uttalats av HD i rättsfallet **NJA 1991 s 138**, se nedan. Just vid myndighetsutövning kan man tänka sig att principen om skyddat intresse kan få särskilt stor betydelse. Detta beror dels på det faktum att ren förmögenhetsskada är vanlig här, dels syftar många författningsföreskrifter men även oskrivna regler till att tillgodose enbart det allmännas intresse, eller åtminstone intresset bara hos en snävt

---

⁵⁴ Andersson, a.a. s 160 f

begränsad krets av enskilda - normalt parterna i det mål eller ärende som beslutet angår.⁵⁵

5.9.4 Vilket är det skyddsvärda intresset?

En kärnfråga i diskussionen om läran om skyddat intresse är vilken referensram man skall använda sig av, d.v.s. vilka normers ändamål som är intressanta. Om man jämför med adekvansläran kan man säga att referensramen där är förhållandevis given även om denna lära fått mycket kritik genom åren för att vara alltför oklar att tillämpa i det enskilda fallet. Eftersom man förmodligen kan säga att läran om skyddat intresse är ännu otydligare är det inte svårt att förstå att en motsvarande kritik riktats mot denna.

Vilken referensnorm skall då tillämpas för läran om skyddat intresse? Frågan har ännu inte entydigt besvarats i doktrin och praxis. Det råder med andra ord delade meningar om saken.

Vanligen utgår man från den konkreta *handlingsregeln* och försöker sedan fastställa dess skyddsvärda ändamål. Det verkar härvid inte ha någon principiell betydelse om denna handlingsregel utgörs av en författningsföreskrift eller en oskriven regel. Detta innebär i så fall att läran om skyddat intresse inte kan tillämpas i fall där man tillämpar strikt ansvar eftersom man härvid inte föreskriver något särskilt handlingsmönster.⁵⁶

5.9.5 Kritik mot läran om skyddat intresse

Läran om skyddat intresse har kritiserats för att den inte alltid ger riktiga och rättvisa utslag. Till detta hör att tillämpningen av läran är förenad med stora svårigheter. Att bestämma vilket intresse som en handlingsnorm skyddar är långtifrån alltid enkelt. Man kan också anmärka att det inte finns något egentligt stöd för att man accepterat läran i svensk rättspraxis. Dufwa menar att ordet ”intresse” är alltför allmänt och vagt för att kunna användas på ett rimligt sätt.⁵⁷

---

⁵⁵ Bengtsson, Skadestånd vid myndighetsutövning I (1975) s 349, 351 och 355 ff., Det allmännas ansvar enligt skadeståndslagen, (1996) s 26 ff. Jan Kleineman har skrivit en artikel i ämnet, se ”De offentliga rättssubjektens skadeståndsansvar – offentlighetsrättslig reglering med privaträttslig metod”, JT 1991/92 s 63 ff.

⁵⁶ Andersson, a.a. s 240 ff.

⁵⁷ Dufwa, a.a. nr 2643 ff.

5.9.6 Läran i praxis

Förutom i NJA 1976 s 458, där justitierådet Nordenson gjorde sitt berömda yttrande har läran om skyddat intresse aktualiserats i ytterligare rättsfall. Två av dem är NJA 1982 s 307 och NJA 1991 s 138.

I **NJA 1982 s 307** hade patent- och registreringsverket, i strid med firmalagen och lagen om bankrörelse, på ansökan från ett mäklarföretag, inregistrerat en firma av följande lydelse: ”Mäklarbanken Förmedlingsexperter i Samarbete Aktiebolag”. Att använda sig av ordet ”bank” i detta sammanhang var inte tillåtet eftersom lagen föreskrev att endast banker fick ha ordet bank i sin firma. Bolaget ifråga förbjöds sedan av marknadsdomstolen att använda sig av firman och man införde då i stället ordet ”Mäklarpoolen”. Till följd av denna förändring ådrog sig bolaget stora kostnader på grund av att annonsering, trycksaker och dylikt fick kasseras. För dessa kostnader krävde Mäklarpoolen skadestånd av staten. Staten medgav att patent- och registreringsverket förfarit felaktigt men menade att ersättningsskyldighet ändå inte skulle anses föreligga eftersom skadan inte drabbat ett intresse som skyddades av de normer som patentverket överträtt i samband med den felaktiga registreringen. HD å sin sida fann dock att patentverkets prövning även måste gå ut på att sökanden genom registreringen skulle tillförsäkras en rätt som inte med fog kunde angripas. Följaktligen ansåg man att företaget hörde till den ersättningsberättigade kretsen och biföll käromålet.

Bedömningen i **NJA 1991 s 138** rörde sakskada som uppkommit till följd av att AB Svensk Bilprovning varit vårdslös vid besiktning av en husvagn och därvid missat en relativt omfattande sprickbildning vid höger dragbalks infästning i sidobalken. Detta fick till följd att dragbalkarna senare brast vid körning varvid skada på husvagnens kaross uppkom. Frågan i målet var om ersättning från bolaget kunde utgå på grund av denna skada, d.v.s. om skadan drabbat ett sådant intresse som skyddades av den åsidosatta handlingsnormen. HD kom fram till att intentionen med den obligatoriska kontrollbesiktningen av fordon inte endast kan anses vara att främja ”det allmännas intresse av att fordonsbeståndet som helhet håller en trafiksäkerhetsmässig godtagbar standard utan också att i det enskilda fallet tillgodose fordonsägarens eget intresse av trafiksäkerhet...”: När man avgjorde vilket som är den obligatoriska kontrollbesiktningens skyddsintresse tittade man på vilka allmänna överväganden som framgick av motiven till den särskilda speciallagstiftningen och fann härvid att viss hänsyn också tillmätts den enskilde fordonsägarens skyddsintresse. Sammanfattningsvis konstaterade HD att sakskadan ifråga fick anses ha tillfogats den skadelidande på grund av vårdslöshet från AB Bilprovningens sida och avsett en för trafiksäkerheten vital del av husvagnen och har därmed drabbat ett intresse som skyddas av den handlingsnorm som bolaget har åsidosatt. Staten blev således skadeståndsskyldig för sakskadan.

I fallet uttalade HD även att principen om skyddat intresse sällan får betydelse vid sak- och personskada. Fallet har betydelse ur två aspekter, dels erkänner man att läran om skyddat intresse erkänns i svensk rätt, dels antas att lärans viktigaste tillämpningsområde är vid ren förmögenhetsskada.⁵⁸

5.10 Tredjemansskador

5.10.1 Allmänt

I likhet med adekvansläran och läran om skyddat intresse finns en tredje princip som syftar till att i vissa fall begränsa skadeståndsansvaret. Denna princip innebär att man som utgångspunkt bara ersätter den som omedelbart drabbas av en person- eller sakskada. Skadeståndet skall då täcka både direkta kostnader och utgifter liksom i förekommande fall ”följdsador” med avseende på förmögenhetsförluster. Man har inte ansett det rimligt att andra personer, såsom t. ex. arbetsgivaren till en arbetstagare som drabbas av olycka och tvingas stanna hemma en tid, på grund av förlorad arbetskraft skall kunna kräva ersättning av skadevållaren. Tredjemansskador ersätts således i princip inte. Skulle ett oinskränkt ansvar råda beträffande indirekta skador eller tredjemansskador säger det sig självt att följderna skulle bli oblickbara. De ekonomiska effekterna skulle bli förödande. Det skulle vara omöjligt för den enskilde individen att överblicka de ekonomiska konsekvenserna av sitt handlande vilket skulle innebära en brist i rättssäkerheten. Dessutom skulle försäkringsväsendet inte fungera på ett tillfredsställande sätt vid den här typen av ansvar. På grund av de höga utbetalningarna vid den här typen av skador skulle premierna naturligtvis stiga i höjden på ett sätt som gjorde det omöjligt för de flesta av oss att teckna dem. Dock kan tredje man, under förutsättning att han själv drabbas av en person- eller sakskada, kräva ersättning.

Det finns ett viktigt undantag från *tredjemansprincipen*, nämligen i fall där någon är ansvarig för en annan persons död. Då kan de efterlevande till den avlidne, i de fall där dessa personer enligt lag haft rätt till underhåll från denne eller i fall där de i annat fall varit beroende av honom eller henne för sin försörjning, kräva ersättning direkt från skadevållaren, se SkL 5:2. Om den avlidne varit medvållande till dödsfallet kan ersättningen till de efterlevande jämkas, dock bara om detta skett uppsåtligt. Vad som avses är alltså med andra ord självmordsfall. Samma regel gäller för trafikskadeersättning enligt trafikskadelagen. Enligt trafikförsäkringen kan dock full ersättning utgå även i dessa fall, om inte den avlidne avsiktligt utnyttjat försäkringen för att tillgodose de efterlevande (se NJA 1981 s 920).

---

⁵⁸ Bengtsson, Det allmännas ansvar enligt skadeståndslagen, (1996), s 129

I övrigt finns inga undantag från tredjemansprincipen, åtminstone inte uttryckta i lagtexten. Dock kan man spåra en tendens i rättspraxis som visar att man ibland från HD:s sida är villig att göra avsteg från en strikt tillämpning av principen. Rättsläget är dock inte helt klart.⁵⁹

5.10.2 Bedömning av tredjemansprincipen i rättspraxis

5.10.2.1 Personskada

Några fall kan sägas ligga på gränsen mellan direkt skada och tredjemansskada. Jag tänker då främst på fall där en skadad arbetstagare är *anställd* i ett enmansaktiebolag, vilket han eller någon närstående äger. **NJA 1975 s 275** och **NJA 1975 s 533** kan nämnas i sammanhanget. Det har här ansetts tveksamt huruvida man skall anse att skadan drabbat honom själv eller aktiebolaget. Anser man att skadan drabbat honom själv har han givetvis rätt till ersättning. Kan man däremot anse aktiebolaget, såsom tredje man i sammanhanget, som den skadelidande bör ersättning inte utgå. Vid bedömningen blir det viktigt att ta hänsyn till det enskilda anställningsavtalets lydelse och närmare innebörd. På grund av detta är det svårt att dra några generella slutsatser av de nämnda fallen.

I NJA 1975 s 275 utövade en tandläkare sin verksamhet såsom arbetstagare i ett aktiebolag, vilket var helägt av hans hustru. Enligt anställningsavtalet var han berättigad att som vederlag för sitt arbete erhålla bolagets årliga rörelseöverskott. Tandläkaren råkade senare ut för en trafikolycka och blev på grund av denna arbetsoförmögen under en tid och patientarvodena uteblev. Han yrkade härvid ersättning för inkomstbortfallet såsom för förlorad arbetsförtjänst. HovR:n ansåg att vad som framkommit i målet inte borde föranleda avsteg från den i svensk rätt härskande principen, att arbetsgivare inte hade rätt till skadestånd för skada som drabbar anställd. HD fann dock att inkomstbortfallet, på grund av anställningsavtalets lydelse, inte medfört någon förlust för bolaget eller någon minskning av dess vinst under det ifrågasvarande räkenskapsåret utan direkt lett till en motsvarande minskning av tandläkarens inkomster från bolaget. HD utdömde ersättning med motiveringen att dessa inkomster måste, oavsett om de betecknats som lön, tantiem eller annat, anses utgöra arbetsinkomst.

---

⁵⁹ Bengtsson, Ersättning vid offentliga ingrepp 2 (1991) s 322 ff., Skadeståndsrätt - några huvudlinjer (1994) s 54 f, Bengtsson, Nordenson och Strömbäck, a.a. s 58 f., Hellner, a.a. s 362 ff.

I NJA 1975 s 533 skadades en optiker då han halkade på gatan. Han yrkade med anledning av detta ersättning för att det bolag, i vilket han var anställd och tillika ägde alla aktier i, hade tvingats anställa en vikarie under den tid som han varit arbetsförmögen. Kostnaderna för att anställa en vikarie hade försämrat bolagets ekonomiska ställning. TR:n, vars dom fastställdes av HovR:n och HD, uttalade dock att det inte visats att optikern på grund av åtagande eller eljest hade att bestrida kostnaderna för vikarien, och att han därför inte hade någon självständig rätt till skadestånd för detta. Bolaget, vilket inte hade någon möjlighet såsom arbetsgivare att grunda något eget skadeståndsanspråk i anledning av den anställde optikers skada, var inte part i målet och var, oberoende av ägarförhållandena inom bolaget, att se som ett särskilt rättssubjekt. Vaghållaren kunde därför inte förpliktigas att ersätta de kostnader som bolaget haft för vikarie under optikers sjukdomstid och käromålet ogillades.

Psykisk chock eller psykiska besvär som uppstår hos en person utan att vara en direkt följd av en fysisk skada hos samma person har i vissa särskilda fall ersatts såsom en direkt tillfogad personskada, ofta under rubriken sveda och värk. Det bör påpekas att denna skadetyper är mycket speciell. Jag anser dock att frågan är väldigt intressant och ägnar den därför kanske mer utrymme än vad den borde ha i framställningen. Skadetyper har ju också väckt stort intresse på senare tid i samband med den utveckling som har skett i rättspraxis. I situationer av detta slag är förutsättningarna för att ersättning skall utgå av ett helt annat slag än vad som är fallet vid rent fysiska skador. Frågeställningar rörande adekvans, skyddat intresse, skadedefinitionen och liknande uppkommer.⁶⁰

En viss utveckling kan dock urskönjas i rättstillämpningen.

Det torde vara helt klart att i fall där den som drabbats av chocken också *själv* hotades av en svår fysisk skada, i princip har rätt till ersättning.

Detta framgår bl.a. av NJA 1971 s 78. I fallet skedde en kollision mellan två bilar, förda av J och E. J:s föräldrar, vilka medföljde J såsom passagerare, skadades vid olyckan så svårt att de avled senare samma dag. Av intresse i sammanhanget ansågs vara att J omedelbart efter olyckan fick uppfattningen att föräldrarna var döda. I anslutning till olyckan utvecklade J en allvarlig depression vilken medförde arbetsförmåga redan från olycksdagen. Frågan i målet var huruvida denna depression kunde anses stå i sådant samband med olyckan att E, som ensam var vållande till olyckan, var skyldig att ersätta J:s skada. HD gjorde följande uttalande:

”Såsom HovR:n framhållit befann sig Kjell J, som var förare av bilen, själv i uppenbar livsfara vid olyckan. Händelseförloppet i samband med olyckan måste för Kjell J ha inneburit en chockartad och skräckfylld upplevelse. Att han fick den

---

⁶⁰ Hellner, a.a. s 363, 377, 396

uppfattningen att föräldrarna var döda, var ägnat att förstärka intensiteten i upplevelsen. Den depression, som utvecklades hos Kjell J, i anslutning till olyckan, medförde arbetsförmåga redan från olycksdagen. Vid nu angivna förhållanden får depressionen -- oavsett i vilken grad föräldrarnas död medverkat till denna -- anses stå i så direkt och nära samband med olyckan, att E ej kan undgå skyldighet att ersätta Kjell J den skada denne i förevarande hänseende lidit.”

Det har tidigare verkat som om den som drabbats av psykiska besvär till följd av underrättelse om nära anhörigs död genom brott inte kunnat få ersättning för dessa.

NJA 1979 s 620 kan nämnas i detta sammanhang. Omständigheterna i målet var följande. Vid underrättelse om att A:s moder bragts om livet av B drabbades A av psykiska besvär och neuros och blev sjukskriven. A väckte talan mot B och yrkade att denne skulle betala skadestånd på grund av hennes förlorade arbetsförtjänst. Frågan uppkom huruvida A:s sjukdom haft ett sådant samband med B:s handling att B kunde åläggas skadeståndsansvar för denna. HD ogillade käromålet med följande motivering:

”När dråpet förövades vistades [A] på annan ort. Hon har således inte i något avseende kommit att direkt beröras av [B:s] handling. Hennes depression har i stället uppstått först sedan hon fått underrättelse om moderns bortgång. Vid angivna förhållanden kan [A:s] psykiska besvär och reaktiva neuros icke anses ha haft sådant samband med A:s handling att denne kan åläggas skadeståndsskyldighet gentemot [A] med anledning av hennes sjukdom” .

Denna ståndpunkt har dock ändrats genom HD:s ställningstaganden i de båda plenimålen **NJA 1993 s 41 I och II**, i vilka man uttalade att medicinskt påvisbara psykiska besvär som uppstått till följd av att en närstående blivit uppsåtligen dödad får anses ligga inom adekvansgränsen. I det förra fallet utgick skadestånd till föräldrar och en syster, i det senare till föräldrar, efter personer som blivit uppsåtligen dödade. HD anförde i rättsfallen att det kan diskuteras hur långt man bör gå när det gäller att vidga skadeståndsmöjligheterna och att fråga bl. a. uppstår om skadestånd till närstående bör kunna utdömas inte bara vid uppsåtligt dödande utan också när dödsfallet har orsakats av vårdslöshet eller annat handlande som kan grunda skadeståndsskyldighet. I anslutning härtill berör domstolen även frågan om skadestånd vid personskada som inte lett till döden. HD ville dock i detta sammanhang inte utvidga skadeståndsmöjligheterna på ett alltför vidlyftigt sätt utan menade att detta fick ankomma på lagstiftaren. Dock ansåg man sig kunna utge skadestånd även utan ny lagstiftning åtminstone i fall som dessa där ”en person drabbats av psykiska besvär till följd av att en närstående blivit uppsåtligen dödad”. Prejudikatsverkan av dessa mål är oviss liksom rättsläget i övrigt.

HD ville inte föregripa det lagstiftningsarbete som redan pågick på området men förändrade ändå rättsläget eftersom man ansåg att det i vart fall fick anses påkallat att utge skadestånd där en person drabbats av medicinskt påvisbara psykiska besvär till följd av *uppsåtligt dödande* av närstående. Kravet på medicinskt påvisbara psykiska besvär torde vara accepterat såsom förutsättning för skadestånd.⁶¹ HD uteslöt i målet inte heller att ytterligare utvidgning av skadeståndsmöjligheterna kunde ske utan ny lagstiftning.⁶²

Ytterligare en utvidgning av skadeståndsansvaret skedde också genom **NJA 1996 s 377**. Omständigheterna i fallet var följande. Vid en trafikolycka blev en elvaårig pojke, A, påkörd bakifrån av en personbil. Bilen fördes av B, som vid tillfället var påverkad av bl. a. alkohol. Efter olyckan avvek B från platsen. A fick vid påkörningen så allvarliga skador att han senare avled. B dömdes för grovt vållande till annans död, grov vårdslöshet i trafik, grovt rattfylleri och grovt obehörigt avvikande från olycksplats till fängelse ett år. A:s föräldrar, makarna C och D samt A:s syster, E, väckte talan mot B och yrkade att hon skulle åläggas att utge skadestånd med anledning av de psykiska besvär de drabbats av till följd av olyckan. I sammanhanget bör påpekas att E varit åsyna vittne till olyckan, att modern, C, varit på olycksplatsen mindre än en minut efter olyckan samt att fadern, D, kommit dit i sådan tid att han fått se A ligga livlös på gatan innan denne fördes in i den ambulans som tillkallats. HD konstaterade i fallet inledningsvis således att alla kommit att direkt på platsen beröras av olyckan och att de ostridigt drabbats av psykiska besvär till följd av denna. Härefter uttalade HD att rättspraxis inte ger något klart stöd för att anse att de har rätt till ersättning eftersom de inte själva skadats vid olyckan (jfr NJA 1971 s 78) och att den skadeståndsgrundande handlingen företagits av oaktsamhet och inte uppsåtligen (jfr NJA 1993 s 41). HD hänvisade härefter vidare till Kommittén om ideell skada och dess slutbetänkande⁶³, i vilket de analyserat de principiella och praktiska konsekvenserna av en utvidgning av skadeståndsmöjligheterna vid psykisk chock⁶⁴.

Förslaget innebär att, om någon dödats genom en skadeståndsgrundande handling, de som stod den avlidne särskilt nära skall ha rätt till skadestånd för personskada i form av psykiska besvär som åsamkats dem till följd av dödsfallet. Skadestånd till närstående skall, enligt förslaget, kunna utdömas inte bara vid uppsåtligt dödande utan också när dödsfallet orsakats av vårdslöshet eller annat handlande som grundar skadeståndsskyldighet. De samhällsekonomiska konsekvenserna av en rätt till ersättning åt närstående

---

⁶¹ Hellner, a.a. s 397

⁶² Jan Kleineman har skrivit en intressant artikel med anledning av de båda pleniavgörandena. Se Skadeståndsansvar vid psykiska depressioner – HD ändrar sin praxis, JT 1992/93, s 814 ff

⁶³ Se SOU 1995:33, Ersättning för ideell skada vid personskada

⁶⁴ SOU 1995:33, s 377 ff.

när dödsfallet orsakats av dödsfallet är enligt kommittén begränsade⁶⁵. HD biföll härefter käromålet och gjorde följande uttalande:

”Frågan om lagstiftning på grundval av betänkandet är ännu inte slutligt avgjord och det finns alltjämt goda skäl att vara restriktiv med att ytterligare utvidga skadeståndsmöjligheterna genom rättspraxis. Det dödsfall som det nu är fråga om har emellertid orsakats genom en grov vårdslöshet från skadevållarens sida som ligger mycket nära ett uppsåtligt handlande. Särskilt med hänsyn härtill bör - trots vad nyss sagts - de skador som drabbat de anhöriga anses ersättningsgilla.”

HD begränsar, i motsats till minoriteten som vill att ersättningsmöjlighet skall finnas vid vållande till annans död, skadeståndsskyldigheten till fall av *grov vårdslöshet som ligger mycket nära ett uppsåtligt handlande*. Denna formulering kan tyckas vara mindre lyckad. Om man, alkoholpåverkad, sätter sig i en bil för att ge sig ut på vägarna kan man väl anses ha uppsåt att köra rattfull, däremot förefaller det väl tilltaget att påstå att man också har uppsåt att *döda*. Helt klart är dock att HD i detta fall utvidgat skadeståndsansvaret även om man ansett sig förpliktad att vara tämligen återhållsam. Kan HD då utdöma skadeståndsansvar även vid vårdslöshet som inte är grov? Det bör inte vara uteslutet. Lagstiftningen kan dröja länge än och HD anser sig kanske i förlängningen föranledd att själv ta tag i saken. Troligen finns dock ingen möjlighet att utdöma skadeståndsansvar vid vållande till annans död, men, som sagt, det är inte uteslutet. Säkert är att en sådan utveckling skulle innebära en mycket långtgående utvidgning av skadeståndsansvaret. En mycket stor grupp, nämligen anhöriga och närstående till alla de som årligen drabbas av trafikolyckor, skulle i så fall kunna kräva skadevållaren på ersättning. Någon lagstiftning har ännu inte kommit varför HD tills vidare får göra egna bedömningar från fall till fall. Rättsläget är således fortfarande ovisst.⁶⁶

I **NJA 1995 s 269** har HD resonerat på ett annorlunda sätt. I fallet förde en fader bort sin knappt ettårige son från modern i Sverige till Tunisien och kvarhöll honom där. Modern drabbades av svåra psykiska besvär på grund av brottet, som rubricerades egenmäktighet med barn, och begärde skadestånd av fadern. HD uttalade att brottet i och för sig fick anses begånget mot sonen, men att handlandet likväl också i hög grad kunde anses riktat mot henne, och biföll därför käromålet.

5.10.2.2 Sakskada

Vid sakskada skiljer man på fall där det föreligger sakrättsligt skydd respektive när det inte är aktuellt med något sådant skydd. Ett begränsat sakrättsligt

---

⁶⁵ SOU 1995:33, s 390

skydd berättigar i många fall till ersättning vid egendomsskada. Vad som gäller i fall där man inte har sakrättsligt skydd i förhållande till den skadade egendomen är mycket osäkert⁶⁷.

I NJA 1966 s 210 skadades en elektrisk kraftledning i samband med vårdslöshet vid trädfällning. Till följd av det strömavbrott som uppstod led tre bolag, tillhörande samma koncern som det bolag som ägde kraftledningen, förlust genom driftsavbrott. HD tillerkände även dessa bolag ersättning med motiveringen att de hade ”konkreta och närliggande intressen knutna till kraftledningen”. Man uttalade i sammanhanget också att man inte hade för avsikt att urholka huvudregelns tillämplighet men menade att det i vissa fall skulle kunna vara berättigat att göra undantag från denna. Frågan är vilken betydelse utgången i detta fall skall tillmätas eftersom förhållandena var ganska särpräglade i det att de skadelidande bolagen tillhörde samma koncern, d.v.s. samma ekonomiska enhet, som det första bolaget som led den primära skadan.

I NJA 1972 s 598 hyrde L ett torpställe, ägt av staten, i vilket han bedrev hönseri. På grund av vållande från statens sida skadades en kraftledning och den elektriska strömmen till torpet avbröts varvid L led skada i det att ett stort antal höns frös ihjäl. Ledningen i fråga försörjde enbart detta torpställe samt ett annat torpställe som dock inte var permanent bebott vid tillfället. Med hänsyn till detta ansåg HD att den förlust som drabbat L genom ledningsskadan var att se såsom en följd av en av L åsamkad sakskada och gjorde härigenom staten ersättningsskyldig för den skada han lidit till följd av strömavbrottet. HD:s resonemang måste tyda på att man i det aktuella avseendet jämställt honom med en ägare.

I NJA 1988 s 62 skadades en elkabel på grund av en grävmaskinists vårdslöshet. Ett företag, vilket försågs med elkraft från kabeln, väckte skadeståndstalan mot grävmaskinistens arbetsgivare, dels avseende förmögenhetsförlust genom att fabrikation måst inställas under viss tid, dels på grund av att man blivit tvungen att kassera material. HD tillerkände företaget ersättning för sakskadan, däremot inte för förmögenhetsskadan. Detta motiverade man med att förmögenhetsförlusten var av sådant slag att den i enlighet med huvudregeln inte var ersättningsgill samt att det i sammanhanget inte fanns anledning att frångå huvudregeln. Sakskadan (materialskaadan) däremot ansågs ersättningsgill på grund av att den orsakats på ett adekvat sätt.

Nu måste man vara medveten om att dessa tre fall alla avser brott på elkablar vilket gör att de har ett begränsat tolkningsvärde.⁶⁸ Det förefaller dock

---

⁶⁷ Jan Kleineman har behandlat tredjemansprincipen rörande sakskada i artikeln ”Begreppsbildningen och den skadeståndsrättsliga analysen – en renässans för begreppsjurisprudensen?” i JT 1993/94 s 718 ff. Se även Bertil Bengtssons artikel ”Svensk rättspraxis, skadestånd utom kontraktsförhållanden 1972-1975, i SvJT 1978 s 504 ff.; tredjemansskador behandlas på s 515 ff.

⁶⁸ Kleineman, Begreppsbildningen och den skadeståndsrättsliga analysen – en renässans för begreppsjurisprudensen?, i JT 1993-94, s 718 ff.

vara så att sakskadorna i 1972 års fall, d.v.s. hönsen, liksom i 1988 års fall, materialet, ansetts adekvat orsakade och har föranlett skadeståndsskyldighet eftersom kabeln i fråga haft särskilt nära anknytning till den skadelidandes verksamhet. I fall där det finns ett stort antal avnämare till en kabel synes det inte föreligga adekvat kausalitet.⁶⁹ Förmögenhetsförluster, som uppstår utan att vara en sådan adekvat orsakad sakskada som nämnts ovan, ersätts normalt inte, såvida det inte är möjligt att likställa den skadelidande med kabelns ägare genom identifikation, såsom synes ha varit fallet i NJA 1972 s 598.⁷⁰ Sammanfattningsvis gör man undantag från tredjemanprincipen endast i rena undantagsfall.⁷¹

5.10.2.3 Ren förmögenhetsskada

För fullständighetens skull bör kanske nämnas att samma huvudregel gäller vid ren förmögenhetsskada som vid person- och sakskada, d.v.s. tredje mans förlust ersätts som regel inte.⁷²

---

⁶⁹ Bengtsson, svensk rättspraxis. Skadestånd i kontraktsförhållanden 1972-1975, SvJT 1978 s 516.

⁷⁰ Kleineman, Ren förmögenhetsskada (1987), s 191 f

⁷¹ Hellner, a.a. s 367

⁷² Hellner, a. a. s 368

6 Orsaksförhållandet inom försäkringsrätten

6.1 Allmänt

I mål om försäkringsfall, d.v.s. mål om erhållande av försäkringsersättning, blir den grundläggande frågan att avgöra huruvida ett försäkringsfall har inträffat eller inte. Om beviskravet för att ett försäkringsfall inträffat har uppfyllts, inträder den rättsföljden att försäkringstagaren får rätt till försäkringsersättning. I det följande tänkte jag redogöra för de mer allmänna frågeställningarna kring kravet på orsakssamband inom försäkringsrätten. Härvid kommer jag inledningsvis att redogöra för begreppet försäkringsfall för att därefter se hur man i praktiken bedömer orsaksförhållandena och drar gränsen mellan ersättningsgill respektive icke ersättningsgill skada.

6.2 Begreppet försäkringsfall

Någon legaldefinition av begreppet försäkringsfall finns varken i FAL eller KFL. Med försäkringsfallet måste dock avses förverkligandet av den fara en försäkring täcker rörande försäkrad person eller egendom.⁷³ Man kan nog säga att ett försäkringsfall förutsätter förekomsten av en *händelse* av visst slag som *orsakat* en *skada*. I försäkringsvillkoren koncentrerar man sig på själva "händelsen" varvid de övriga beståndsdelarna synes underförstådda. Exempelvis täcker en klausul i en inbrottsförsäkring stöld i bostad.

En sätt att definiera begreppet försäkringsfall är att påstå att ett försäkringsfall föreligger om en *försäkringsgill skada* har inträffat. Man förutsätter härvid att det inte föreligger någon omständighet som enligt försäkringsvillkoren utesluter ersättning, såsom är fallet vid exempelvis avsiktlig förstörelse från försäkringstagarens sida.⁷⁴

Det finns härutöver ett stort antal andra frågor som blir viktiga i försäkrings-sammanhang och som har att göra med frågan om "skada" i det enskilda fallet uppkommit eller inte. Ägde försäkringstagaren den påstått skadade egendomen? Fanns den påstått skadade egendomen över huvud taget på platsen för den skadegörande händelsen? Hur omfattande var skadan? Vilket

⁷³ Hellner, Försäkringsrätt, (1965) s 180

⁷⁴ Lindell, Bengt, "Bevisbördan i försäkringsmål", NFT, 2/1992 s 216

var den skadade egendomens värde? Var den skadade egendomen identisk med den försäkrade? Även om dessa frågor naturligtvis är av stort intresse har jag valt att inte beröra dem närmare i detta arbete på grund av begränsnings-skäl.

6.3 Utredningen om orsaksförhållandet

6.3.1 Försäkringsfallet som förutsättning för ersättning

Såsom tidigare antytts förutsätts att man som försäkringstagare kan visa att ett försäkringsfall, i enlighet med villkoren i avtalet, har inträffat, för att ersättning skall utgå.

6.3.2 Vad skall bevisas?

I försäkringsmål är flera olika förhållanden som kan bli föremål för bevisprövning. Oenighet mellan försäkringstagare och försäkringsbolag kan råda beträffande tolkningen av försäkringsvillkoren, tidpunkten då försäkringen tecknades, tidepunkten då skadan inträffade och skadans omfattning, det försäkrade objektets värde m. m.

I detta arbete har jag valt att koncentrera mig på frågan huruvida försäkringsfall inträffat eller inte samt i viss mån frågan om skadans omfattning?? Frågan om försäkringsfallet inträffat rymmer i sin tur flera olika bevisfrågor. Först och främst skall avgöras huruvida det försäkrade objektet verkligen skadats. Nästa steg blir att söka orsaken till skadan. Kan det visas att ett försäkringsfall i enlighet med villkoren är för handen, skall ersättning naturligtvis utgå. Framkommer det däremot att försäkringstagaren själv genom uppsåt eller grov oaktsamhet orsakat skadan, skall normalt ingen ersättning utgå.

6.3.3 Bevisbördan

Ett grundläggande problem vad gäller försäkringsfallet är vem av försäkringstagaren och försäkringsgivaren som bär eller bör bära bevisbördan för frågan huruvida ett försäkringsfall har inträffat eller inte. Till detta problem hör också frågan om vilket beviskrav som tillämpas eller borde tillämpas. Någon ledning står inte att finna i FAL eller KFL.

Bevisbördan anses rent allmänt följa den indelning i huvudregler och undantagsregler som finns i försäkringsavtalet. Försäkringstagaren bär härvid bevisbördan för att förutsättningarna för att tillämpa huvudregeln, varvid försäkringsersättning kan utgå, är uppfyllda, medan försäkringsgivaren bär bevisbördan i de fall han gör gällande att försäkringsersättning inte skall utgå på grund av en särskild undantagsbestämmelse i avtalet.⁷⁵

Ett visst stöd för denna inställning kan utläsas ur **NJA 1986 s 470** och **NJA 1990 s 93**. I det förstnämnda fallet hänvisar HD uttryckligen till undantagsbestämmelsens avfattning, i det senare konstaterar HD inledningsvis att ett försäkringsfall inträffat; detta kan sannolikt anses bero på villkorens utformning.⁷⁶

Lindell kritiserar denna inställning. En anledning till detta är att man, enligt honom, för länge sedan inom den processrättsliga doktrinen övergivit uppfattningen att indelningen i huvud- och undantagsregler skulle ha någon betydelse för bevisbördans placering respektive beviskravets höjd.⁷⁷ Vidare uttalar han att om bevisbördan verkligen följde en indelning i huvud- respektive undantagsregler skulle detta göra det möjligt för en försäkringsgivare att flytta bevisbördan genom att helt enkelt omformulera en undantagsregel till en huvudregel. På så sätt skulle bevisbördan överföras till försäkringstagaren. Detta skulle i sin tur givetvis kunna leda till stora risker för försäkringstagarekollektivet i stort, ifall förfarandet godtogs av domstolarna.⁷⁸

---

⁷⁵ Se Anders Thunström, ”Okunniga journalister skrämmar skadeförarna” i Försäkringstidningen nr 6-7/85 s 4 ff. där man diskuterar detta förhållande närmare.

⁷⁶ Lindell, Bengt; ”Bevisbördan i försäkringsmål” i NFT 2/1992, s. 216

⁷⁷ En närmare redogörelse för detta förhållande kan utläsas i Ekelöf, Rättegång. Fjärde häftet. (1992) s 100 ff.

⁷⁸ Lindell, a.a. s. 216 f

6.3.4 Beviskrav

Många gånger kan det vara mycket svårt, för att inte säga omöjligt, för en enskild försäkringstagare att lägga fram en helt klargörande bevisning om händelseförloppet. Detta anses främst gälla i fall där försäkringstagaren är konsument. Det är inte heller svårt att förstå att en enskild konsument normalt befinner sig i underläge när det rör sig om tekniskt komplicerade frågor. HD har av denna anledning sänkt beviskravet för konsumenter. Där emot kan diskuteras om även företagare bör få tillämpa samma lindrade beviskrav.⁷⁹ Jag kommer i det följande att redogöra för de rättsfall som är av intresse i sammanhanget. I framställningen har jag härvid utgått ifrån tre olika typsituationer, nämligen för det första ”enkla försäkringsfall” där någon undantagsbestämmelse inte aktualiseras, för det andra fall där undantagsbestämmelser har varit uppe för bedömning och för det tredje fall som aktualiserat olika biförpliktelser i försäkringsavtalet.

6.4 “Enkla försäkringsfall”

6.4.1 Allmänt

I de fall där domstolens prövning av ett yrkande om försäkringsersättning inte aktualiserar någon undantagsbestämmelse, kan man tala om ett ”enkelt” försäkringsfall. Prövningen begränsas härvid till att avse rekvisiten i den enskilda, ansvarsbärande klausulen.

När enkla försäkringsfall varit uppe till bedömning i domstolarna har försäkringsgivarna genomgående bestridit käromålet om rätt till försäkringsersättning i det att man förnekar att ett försäkringsfall över huvud taget inträffat. Bakom detta bestridande ligger ofta ett påstående om att försäkringstagaren själv arrangerat försäkringsfallet eller att denne påstår att ett sådant inträffat mot bättre vetande. Domstolens prövning i dessa fall har därför uteslutande inriktat sig på frågan huruvida händelsen, t. ex. en stöld eller en brand, verkligen ägt rum eller inte.

---

⁷⁹ Bengtsson, Försäkringsrätt – några huvudlinjer, (1992) s 46 f

6.4.2 Enkla försäkringsfall i rättspraxis

Jag tänkte under denna rubrik nämna ett antal enkla försäkringsfall vilka varit uppe för bedömning i HD och som rört frågor om bevisbörda och beviskrav.

Genom de principiellt mycket viktiga avgörandena i NJA 1984 s 501 I och II överspelades tidigare avgöranden och man lindrade kravet på den bevisning som skall företes av försäkringstagaren, åtminstone i fall där denne är konsument.

I **NJA 1984 s 501 I** uppgavs försäkringstagaren B:s bil, försäkrad i försäkringsbolaget Skandia, ha blivit stulen. När den senare påträffades var den helt utbränd till följd av en brand. Skandia vägrade att utge ersättning. B väckte talan mot Skandia och yrkade att domstolen skulle fastställa att han hade rätt till försäkringsersättning eftersom hans bil tagits och brukats olovligen på det sätt som förutsatts i försäkringsvillkoret. Som grund för sitt bestridande åberopade Skandia att något försäkringsfall inte inträffat sedan bilen i fråga inte uppvisade några skador som tydde på att den brukats olovligen.

HD uttalade inledningsvis att det följer av allmänna processuella grundsatser att en försäkringstagare som gör gällande att ett försäkringsfall har inträffat har bevisbördan för detta påstående. Därefter uttalades att det i mål av förevarande slag av naturliga skäl ofta är omöjligt att föra full bevisning om att en bil tagits och brukats olovligen. HD ansåg det rent allmänt påkallat att lindra beviskravet och gjorde härvid en intresseavvägning mellan två motstridiga intressen. Man vägde den lojale försäkringstagarens intresse av att kunna känna trygghet för att hans försäkring verkligen ger honom skydd i en situation av stor ekonomisk betydelse mot försäkringstagarnas, såsom kollektiv, intresse av att inte försäkringsgivarens risktagande skall bli så högt att premierna blir oacceptabelt höga. Med särskild hänsyn till skyddsintresset fann HD att beviskravet borde formuleras så att försäkringstagaren skall anses ha fullgjort sin beviskyldighet, om det vid en helhetsbedömning av samtliga omständigheter framstår som *mera antagligt* att försäkringsfall föreligger än att så inte är förhållandet. ”Vid bedömningen får hänsyn tas till att försäkringstagaren – konsumenten – i allmänhet har betydligt sämre möjligheter än försäkringsgivaren att förebringa utredning i frågor av teknisk natur av betydelse för bedömningen av hans påståenden. Brister i den tekniska utredningen, vilka det varit möjligt och rimligt att avhjälpa, bör därför normalt gå ut över försäkringsgivaren”.

Av utredningen i målet framgick att tändningsnyckel använts vid tillgreppet. Sedan man inte kunnat bortse från försäkringstagarens påstående om användning av falska nycklar samt det faktum att det inte i utredningen framkommit något motiv för försäkringstagaren att själv arrangera tillgreppet,

ansåg man att bevisskyldigheten fullgjorts och ersättning för den skada som lidits till följd av tillgreppet utgick.

NJA 1984 s 501, II, utgör ett liknande fall. En försäkringstagare, N, uppgav att hans bil, försäkrad i Skandia, blivit stulen. Skandia vägrade utge ersättning. N väckte talan mot Skandia och yrkade att Skandia skulle förpliktas att utge försäkringsersättning eftersom ett försäkringsfall inträffat. Skandia å sin sida bestred käromålet och menade att det inte visats att något försäkringsfall verkligen inträffat. I målet förekom flera misstänka omständigheter. Bland annat hade försäkringstagaren kort tid före det påstådda tillgreppet utökat sin försäkring till att omfatta också stöldförsäkring. För den ifrågavarande bilen, för övrigt mindre vanlig, ansågs det mycket svårt att få tag på en falsk nyckel. En annan svårförklarlig omständighet ansågs vara att bilen, om den tagits och brukats olovligen, därefter utsatts för total förstörelse genom brand. HD ansåg det ligga närmare till hands att anta att branden, vilken för övrigt verkade noggrant förberedd, anlagts för att i försäkringstagarens intresse försvåra den tekniska utredningen. Försäkringstagaren ansågs inte ha fullgjort sin bevisskyldighet och käromålet ogillades därför.

Om vi skall sammanfatta det viktigaste i 1984 års fall kan följande sägas. HD uttalar först och främst det principiellt viktiga, nämligen att det följer av allmänna processuella principer att försäkringstagaren har bevisbördan för att ett påstått försäkringsfall har inträffat. Härigenom har man alltså placerat bevisbördan på försäkringstagaren. Man uttalar dock inte varför denna processuella princip skall gälla.

Efter att ha gjort en intresseavvägning formulerar man sedan det aktuella beviskravet, nämligen att det skall framstå som ”mera antagligt att försäkringsfall föreligger än att så inte är förhållandet”. Vi har således att göra med en överviktsprincip, enligt vilken övervägande sannolikhet är tillräckligt för bifall till kärandens talan. Brister i den tekniska utredningen skall gå ut över försäkringsbolaget.⁸⁰ Detta beviskrav har senare, som vi kommer att se, tillämpats i ett antal andra fall rörande enkla försäkringsfall.

1984 års fall har senare kommit att utvecklas och kompletteras av två fall från 1986, nämligen NJA 1986 s 3 samt NJA 1986 s 358.

I **NJA 1986 s 3** hävdades från försäkringstagarens sida att ersättning ur motorfordonsförsäkring skulle utgå på grund av att bilstöld ägt rum. Försäkringstagaren, N, hade sin bil, som var försäkrad i Skandia, inlämnad i ett garage hos en kamrat som drev en verkstadsrörelse för reparation. Senare försvann kamraten och garaget i fråga tömdes på verktyg och bilar vid vad som föreföll ha varit ett inbrott. En annan bil från garaget återfanns en tid senare vid en färjeterminal. Skandia, å sin sida bestred käromålet och invände att den aktuella bilen försäkrats av garageinnehavaren och var således ej stulen. HD konstaterade inledningsvis att principerna från NJA 1984 s

---

⁸⁰ Se även Bengtsson, a.a. s 46

501 I och II skulle tillämpas oavsett om misstanke om försäkringsbedrägeri förelåg eller inte. Därefter bedömdes omständigheterna i målet. Vissa förhållanden ansågs härvid tala för att bilen stulits, andra tydde på att försäkring ägt rum. Genom att tillämpa ovanstående regel ansåg man att det fanns anledning till sådant tvivel, huruvida bilen stulits vid inbrott av tredje man, att det vid en samlad bedömning inte framstod som mera antagligt att bilen stulits än att den försäkringsrats. Med denna motivering ogillades käromålet.

NJA 1986 s 3 bekräftar principuttalandet i NJA 1984 s 501, I och II rörande beviskravet. Dessutom uttalar HD att grundsatsen bör tillämpas oavsett om det föreligger misstanke om bedrägeri eller inte.

I ett annat mål, **NJA 1986 s 358**, var frågan uppe om försäkringsersättning skulle utgå sedan försäkringstagaren anmält att hans bil stulits. S, försäkringstagaren, väckte talan mot försäkringsbolaget, Skandia, och yrkade att de skulle förpliktas att utge ersättning. Skandia vägrade dock att utge ersättning. Som grund för sin talan åberopade S att det förelåg ett försäkringsfall. Skandia bestred käromålet sedan S inte styrkt eller gjort sannolikt att han frånhänts bilen på det sätt han gjort gällande. S lämnade under utredningen delvis motstridiga uppgifter vilket gjorde att hans berättelse om det påstådda tillgreppet av bilen framstod som mindre trovärdig, enligt HD. Det synes också som om försäkringstagarens brottsliga bakgrund bidragit till att HD bedömt honom som mindre trovärdig. Vid en samlad bedömning, och vid tillämpning av den bevisbörderegeln som tillämpades i NJA 1984 s 501 I och II, framstod det, enligt HD, inte som mera antagligt att bilen stulits än att så inte var fallet. HD ogillade därför käromålet.

Utifrån 1986 års fall kan man konstatera att HD inte på något sätt har gått in för att förtydliga frågan huruvida det uppställda beviskravet i 1984 års fall skall gälla generellt eller inte. Man kan också konstatera att den uppställda principen skall gälla i alla fall som har att göra med konsumentförhållanden och olovliga tillgrepp av motorfordon; detta gäller oavsett om försäkringstagaren är misstänkt för försäkringsbedrägeri eller inte. Dock kan det faktum att försäkringstagaren är misstänkt för försäkringsbedrägeri eller annars har ett kriminellt förflutet, vara ägnat att rubba tilltron till dennes uppgifter. På så sätt torde det också bli svårare för denne att göra sitt påstående ”mera antagligt” än försäkringsgivarens.

Frågan är dock om beviskravet ”mera antagligt” också kan tillämpas i andra fall. Jag kan för min del tänka mig att detta är möjligt för andra försäkringstyper än endast motorfordonsförsäkringar. Om man skulle tillämpa olika beviskrav för olika slags försäkringstyper skulle detta betyda att rättsområdet blev helt oöverskådligt. Det mest rimliga och enkla torde därför vara att låta beviskravet gälla i alla konsumentförhållanden där det finns anledning att sänka beviskravet på grund av bevisvärigheter. Däremot kan man ifrågasätta om det finns ett behov av att lindra beviskravet i situationer där försäkringstagaren inte är konsument. Domstolarna har också många gånger valt att tillämpa 1984 års bevisbörderegeln på detta sätt.

En viktig sak är att utreda vad domstolarna lägger in i beviskravet ”antagligt”, ett förhållande som professor Bengt Lindell tagit i beaktande. En del hovrättsavgöranden, t. ex. **RH 1987:59**, tyder på att det varit tillräckligt med endast sannolikhetsövertikt. RH 1987:59 rörde en tvist om försäkringsersättning där en bil totalförstörts genom en brand. Försäkringsbolaget bestred ersättningsskyldighet på den grunden att man ansåg att branden i fråga var anlagd av försäkringstagaren. HovR:n ansåg i målet att försäkringstagaren inte lyckats fullgöra sin beviskyldighet eftersom det inte förelåg någon sannolikhetsövertikt mot att branden anlagts och andra omständigheter inte heller talade häremot. Lindell poängterar att denna tillämpning av beviskravet måste kritiseras. ”Antagligt” får inte tolkas som ett uttryck för en övertiktprincip där minsta tänkbara sannolikhetsövertikt är utslagsgivande utan det bör krävas en större sannolikhetsövertikt än så. Lindell poängterar att med kravet på ”antagligt” får HD anses ha riktat ett beviskrav mot försäkringstagaren, även om detta krav kan anses som lågt.⁸¹

6.5 Försäkringsfall och undantagsbestämmelser

6.5.1 Allmänt

Vid en prövning av ett yrkande om försäkringsersättning aktualiseras ibland någon undantagsbestämmelse i försäkringsvillkoren. Låt säga att försäkringsbolaget åberopar en undantagsbestämmelse i avtalet vilken innebär, ifall den är tillämplig, att ingen ersättning skall utgå eftersom försäkringstagaren själv orsakat den aktuella skadan, t. ex. genom att han anlagt en brand. I de fall då generella undantagsbestämmelser har aktualiserats har försäkringsgivarna inte förnekat att ett försäkringsfall i sig har inträffat utan man har istället bestridit ersättningsskyldighet på den grunden att ett visst undantag, vilket utesluter ansvar, är tillämpligt. Domstolen har i den här typen av mål därför haft att framför allt pröva om förutsättningarna för att tillämpa en undantagsbestämmelse är uppfyllda eller inte.

Bevisbördan för tillämpligheten av ett generellt undantag har genomgående lagts på försäkringsgivaren. Beviskravet har härvid ansetts vara det som normalt gäller i civilmål. Man torde härvid avse ett beviskrav av graden *styrkt* även om inte detta uttryckligen angivits av HD.

---

⁸¹ Lindell, a.a. s 214

6.5.2 Undantagsbestämmelser i rättspraxis

I **NJA 1986 s 470** kan man finna tydligt stöd för att bevisbördan för generella undantagsbestämmelser lagts på försäkringsgivaren. Följande omständigheter var att beakta i målet. Ett handelsbolag drev en åkerirörelse. I bolagets verksamhet ingick främst transporter av gods. När bolagsmannen E vid ett tillfälle transporterade timmerlass inträffade en singelolycka. E avlägsnade sig från olycksplatsen och sökte senare upp ett sjukhus där han uppträdde något förvirrat. Senare uppgav han sig inte minnas något från olyckan eller hur han tagit sig till sjukhuset. Helt klart var att E fyra och en halv timme efter olyckans inträffande hade 0,7 promille alkohol i blodet. E uppgav att han haft med sig en liten mängd alkohol i lastbilen eftersom han efter körningen eventuellt skulle gå på en fest. Han antog att han förmodligen druckit upp spriten efter olyckan. Under sjukhusbesöket hade E uppgivit att han druckit alkohol kvällen före körningen; detta drog han dock tillbaka senare. Läkaren, för vilken E uttalat detta, var dock under sekretessplikt och kunde därför inte höras som vittne. Det var i målet utrett att E innan olyckans inträffande, kört en tämligen lång sträcka på svårt underlag.

Enligt en särskild klausul i försäkringsavtalet gällde försäkringen inte vid skada om fordonsföraren gjort sig skyldig till rattonykterhet, dock gällde försäkringen om han kunde göra sannolikt att skadan uppkommit oberoende av detta. Försäkringsbolaget, Ansvar, vägrade utge ersättning för de omfattande skador som uppkommit på lastbilen och släpet. Bolaget väckte då talan mot Ansvar och yrkade att domstolen skulle fastställa att Ansvar var skyldigt att utge full försäkringsersättning. Som grund för sin talan åberopade bolaget att ett försäkringsfall förelåg på grund av olyckan. Ansvar å sin sida bestred käromålet under påstående att E gjort sig skyldig till rattonykterhet. Bolaget förnekade att E skulle ha kört alkoholpåverkad, men hävdade i andra hand att E:s eventuella alkoholpåverkan i vart fall inte orsakat olyckan.

Den grundläggande frågan i målet blev således att avgöra huruvida föraren gjort sig skyldig till rattonykterhet vid skadetillfället. Bevisbördan för att så varit fallet och att undantagsregeln ovan var tillämplig ansågs vila på försäkringsbolaget. HD diskuterade vidare vilket krav på bevisningens styrka som borde tillämpas i detta fall och menade att det inte är tillräckligt med övervägande sannolikhet. Detta tyder redan den aktuella undantagsbestämmelsens ordalydelse på, uttalade HD. Vidare ansågs det faktum att frågan om alkoholpåverkan förekommit vid en trafikolycka i regel blir föremål för en särskild utredning efter olyckan, genom berörda myndigheters försorg, tala för ett högre krav. Ett försäkringsbolags möjligheter att få fram bevisning i dessa sammanhang kan normalt bedömas som goda, menade HD. Man ansåg inte skäl föreligga att ställa lägre krav på bevisningens styrka angående påstådd rattonykterhet än vad som normalt gäller i civilmål. Å andra sidan ansågs inte heller finns någon anledning att ställa beviskravet så högt som krävs för en fällande dom i mål om ansvar för rattonykterhet, d.v.s. ”ställt

utom rimligt tvivel”. Förarens egna uppgifter om händelseförloppet före olyckan var till viss del motstridiga. Å andra sidan framstod inte hans berättelse som så orimlig att den i avgörande delar kunde lämnas utan avseende. Utredningen i målet avseende förarens förehavanden under åtskilliga timmar efter olyckan var bristfällig. Blodprov togs fört närmare sex timmar efter det att färden påbörjats och fyra och en halv timme efter trafikolyckan. Polisen anlände inte till olycksplatsen förrän efter en och en halv timme efter olyckan. Vid en samlad bedömning av utredningen i målet fann HD att försäkringsbolaget inte lyckats fullgöra den bevisskyldighet som ålagts dem. Handelsbolaget tillerkändes således ersättning på grund av skadorna.

Att beviskravet sattes så högt som normalt gäller i civilmål – *styrkt* – motiverades med att bevismöjligheterna för just den aktuella omständigheten rättonyckerhet *normalt* är goda, eftersom förekomsten av rattfylleri vid trafikolyckor *normalt* utreds av vederbörliga myndigheter. Det uppställda beviskravet skall tillämpas generellt. Man tar således ingen hänsyn till om någon myndighetsutövning förekommit i det enskilda fallet eller inte; följaktligen inte heller till om bevismöjligheterna i det enskilda fallet varit goda eller inte.

Även i **NJA 1994 s 449 I och II** har man tillämpat beviskravet ”styrkt” för rattfylleriundantaget. Dessutom uttalade man här att samma bevisbördenorm skall gälla för undantaget avseende bristande körkortsinnehav. Man hänvisade också för detta undantag till NJA 1986 s 470. Den bevisbördenorm som formulerades i 1986 års fall har ansetts ha generell tillämpning. Detta betyder i så fall att försäkringsgivaren bär bevisbördan för alla slags undantagsbestämmelser och att beviskravet skall anpassas efter hur bevismöjligheterna *normalt* är för det särskilda undantagsförhållandet. Kan bevismöjligheterna normalt anses goda i ett visst fall formuleras beviskravet som ”styrkt”, i annat fall skulle man kanske kunna tänka sig en något lägre nivå på beviskravet.

6.6 Försäkringsfall och biförpliktelser

6.6.1 Allmänt

Försäkringstagarens biförpliktelser har främst att göra med upplysningsplikt vid försäkringens tecknande, framkallande av försäkringsfallet, överträdelse av föreskrifter i försäkringsavtalet samt lämnande av oriktiga uppgifter vid skaderegleringen. Skulle försäkringstagaren överträda någon av dessa biförpliktelser *kan* den försäkringsersättning som normalt skall utgå för försäkringsfallet komma att sättas ned. För att en prövning av frågan om en biför-

pliktelse har överträtts eller inte skall bli aktuell, måste först konstateras att ett försäkringsfall har inträffat.

För det fall att försäkringstagaren har framkallat försäkringsfallet finns bestämmelser i 19 och 20 §§ FAL liksom 32 § KFL. En viss nedsättning av försäkringsersättningen sker normalt, även om det är möjligt att sätta ned det till 0 i vissa fall.⁸²

6.6.2 Biförpliktelser i rättspraxis

NJA 1990 s 93 kan nämnas i sammanhanget. Målet gällde ersättning för ett försäkringsfall, bestående i att ett boningshus brunnit ned, där försäkringsgivaren inväntat att försäkringstagaren uppsåtligen framkallat försäkringsfallet. Det var helt ostridigt i målet att det inträffat ett försäkringsfall i det att boningshuset på försäkringstagarens fastighet totalförstörts genom brand. Tvisten gällde frågan om försäkringstagaren anlagt eller låtit anlägga branden och därigenom uppsåtligen framkallat försäkringsfallet och därför gått miste om rätt till försäkringsersättning. Bevisbördan för detta lades på försäkringsbolaget. Därefter diskuterade man i HD vilket beviskrav som skulle tillämpas.

”Beviskravet för den i målet aktuella situationen kan formuleras på annat sätt än vad som normalt gäller i civilmål, om en avvägning av de angivna motstående intressena talar för det. Det kan då först konstateras att ett hänsynstagande till försäkringstagarkollektivets intresse av rimliga premienivåer talar mot att man inom rättstillämpningen skulle ställa beviskravet lika högt som när det är fråga om ansvar för brott. Det kan alltså inte fordras att det blir ställt utom rimligt tvivel att försäkringstagaren anlagt eller låtit anlägga den brand som utlöste det omtvistade kravet på ersättning från försäkringen. Att lindra beviskravet för försäkringsgivaren jämfört med vad som normalt gäller i civilmål framstår å andra sidan inte som motiverat med hänsyn till det starka intresse av att den lojale försäkringstagaren skall kunna lita på att försäkringen skyddar honom mot de stora ekonomiska förluster som en brand i en försäkrad byggnad kan innebära. En lindring av beviskravet skulle också vara mindre väl förenlig med de överväganden som legat till grund för de tidigare nämnda rättsfallen”. Man hänvisade i detta sammanhang till NJA 1984 s 501 I och II, NJA 1986 s 3 samt NJA 1986 s 358 och den intresseavvägning som gjorts där.

Därför bör, menade HD, beviskravet med det som normalt gäller i civilmål. HD uttalade vidare att beviskravet kan uppfyllas på olika sätt genom olika typer av bevisning. I sammanhanget hade den tekniska brandutredningen,

---

⁸² Angående nedsättning av försäkringsersättning enligt KFL, se Lindell-Frantz, Nedsättning av försäkringsersättning. Akademisk avhandling för avläggande av juris doktorsexamen i civilrätt, Lund, 1996

men också omständigheter såsom försäkringstagarens ekonomiska förhållanden vid tiden för branden, hans åtgärder och handlande i samband med branden samt hans allmänna trovärdighet betydelse. I målet gav den tekniska undersökningen inget besked om vad som orsakat branden. Mot försäkringstagarens bestridande lyckades försäkringsbolaget varken styrka eller ens göra sannolikt att hans ekonomiska förhållanden vid branden var så dåliga att detta i och för sig skulle kunna utgöra underlag för slutsatsen att han hade ekonomiska motiv att anlägga branden. Även om försäkringstagaren haft viss brottslig bakgrund och detta så att säga påverkat hans allmänna trovärdighet kunde man inte, enligt HD, dra slutsatsen att han skulle ha anlagt branden. Försäkringsbolaget menade också att försäkringstagaren före branden fört bort ett antal föremål från boningshuset och förvarat dem på annat håll under omständigheter som tydde på att han planerat att anlägga branden. Föremålen i fråga uppvisade dock ett ringa ekonomiskt värde, knappast heller ett särskilt affektionsvärde. Även om försäkringstagaren lämnat misstänkta uppgifter om detta förhållande, ansågs det inte finnas tillräckligt underlag för slutsatsen att han fört bort föremålen för att därefter anlägga branden. Sammanfattningsvis fann HD att den utredning som försäkringsbolaget åstadkommit i målet inte var tillräcklig för att beviskravet kunde anses uppfyllt. Käromålet bifölls således.

Ställningstagande rörande bevisbörda och beviskrav från NJA 1986 s 470 återkommer alltså i NJA 1990 s 93. **RH 1988:16** gällde också brand av ett bostadshus där försäkringsgivaren å sin sida gjorde gällande att branden anlagts av försäkringstagaren. Man hänvisade även här till NJA 1986 s 470 och det beviskrav som uppställts här.

Man kan fråga sig om de uttalanden som skedde i NJA 1990 s 93 kan anses gälla framkallandefrågor över huvud taget eller om de just avser brand.

Ett fall där man inte följt detta beviskrav är det s.k. *Fontainebleumålet*, **RH 1988:40**, i vilket man använde sig av ett annat krav. Omständigheterna i målet var följande. A och Ö drev tillsammans i ett bolag (Bolaget) restaurangrörelsen Fontainebleau. Restaurangen hade tidigare totalförstörts genom en brand. (En tidigare anställd dömdes för att ha anlagt denna brand). Senare, efter de efterföljande reparationerna, men innan nyinviingen, ödelades restaurangen på nytt, den här gången genom en sprängladdning. Skandia, som försäkrat rörelsen, vägrade att utge ersättning. Bolaget väckte talan mot Skandia och yrkade att domstolen skulle fastställa att Skandia var skyldigt att betala ut försäkringsersättning. Som grund för sin talan återopade Bolaget att det förelåg ett försäkringsfall på grund av sprängskadan. Skandia bestred bifall till käromålet. Skandia vitsordade i och för sig att ett försäkringsfall förelåg, men bestred ersättningskyldighet eftersom A och Ö ansågs ha medverkat till ödeläggelsen.

TR:n och HovR:n – prövningstillstånd meddelades inte – stödde sig i detta sammanhang på NJA 1977 s 176 – ett fall som rörde beviskravet för orsaks-sammanhang i mål om utomobligatoriskt skadestånd – och fastställde att

försäkringsbolaget var skyldigt att betala ut försäkringsersättning eftersom man inte lyckats göra det *klart mera sannolikt* att bolagsmännen var delaktiga i sprängningen än att de inte var det. Att man inte använt sig av grundsatsen i NJA 1986 s 470 kan ha sin förklaring i att detta rättsfall inte hunnit publiceras vid avgörandet av detta mål.⁸³

6.7 Konkurrerande skadeorsaker

På försäkringsområdet uppstår ibland skador som dels utgör en av försäkringen täckt händelse, dels beror av någon annan omständighet som genom uttryckligt undantag eller genom att den inte faller under den positiva händelsebeskrivningen faller utanför försäkringsskyddet. Man talar härvid om *samverkande* eller *konkurrerande skadeorsaker*, ett fenomen som även är bekant inom skadeståndsrätten. I situationer av detta slag, då flera samverkande skadeorsaker är för handen, är det väldigt svårt att fastställa den verkliga orsaken till skadan, eftersom man härvid måste peka ut den mest verksamma. När man väl gjort detta, kan man avgöra om den fastställda skadan var en försäkrad fara.

Vid sökandet efter den mest verksamma orsaken har den s.k. *huvudorsaksläran* stor betydelse. Enligt denna skall full försäkringsersättning utgå i fall där man kunnat visa att den försäkrade faran utgjort den viktigaste och dominerande orsaken till skadan. Vid en tillämpning av huvudorsaksläran förkastar man dock samtidigt andra läror på området, såsom proratatprincipen, vilken innebär att ersättningen sprids proportionellt över de olika skadeorsakerna. Det råder enighet om att huvudorsaksläran skall tillämpas om inget annat har avtalats i försäkringsavtalet. Härvid skall man dock vara medveten om att läran inte tillämpas i sin fulla betydelse. Det är nämligen accepterat att försäkringsersättning nog måste utges i fall där en försäkrad händelse *medverkat* till att skadan uppkom; dock endast under förutsättning att den medverkande händelsen utgjort en nödvändig och verksam betingelse. I samband med försäkring på allriskvillkor har man gjort det lättare för försäkringstagare att fullgöra sin bevisbörda jämfört med vad som gäller vid försäkringsavtal där en uppräknning gjorts av de täckta farorna. I praktiken torde det här vara tillräckligt om försäkringstagaren gör det troligt att något utöver det sedvanliga har hänt med hans egendom. Ersättning utgår i detta fall såvida inte försäkringsgivaren kan bevisa att orsaken till skadan är en undantagen fara. Försäkringsgivarens bevisning måste härvid ofta gå ut på att skadan uteslutande beror på, och har orsakats av, den undantagna faran⁸⁴

---

⁸³ Lindell, a.a. s 215

⁸⁴ Hellner, a.a. s 105 ff. Se även Zetterman, Lorenz, En skada måste ha en orsak, FT 3/90, s 19

6.8 Konsument- respektive företagarfall⁸⁵

HD har inte ansett skäl föreligga att tillämpa beviskravet ”mera antagligt” i fall där försäkringstagaren är företagare. Det är inte svårt att förstå att skyddsintresset i fall där försäkringstagaren inte är konsument förefaller mindre.

I **NJA 1992 s 113** fastslog HD uttryckligen att ett annat beviskrav uppställs i fall där försäkringstagaren är en företagare. I målet väckte K talan mot försäkringsbolaget WASA och yrkade att WASA skulle förpliktas att utge försäkringsersättning. Som grund för detta åberopades att ett försäkringsfall inträffat i det att ett antal pälsar i K:s pälsaffär blivit stulna vid ett inbrott. Försäkringen i fråga täckte den här typen av skada. WASA bestred dock bifall till käromålet och anförde som grund för sitt bestridande att inbrottet arrangerats av K, varför någon ersättningsgill skada inte förelåg.

HD konstaterade inledningsvis att K hade bevisbördan för att ett inbrott förövats i hennes butik i enlighet med hennes skadeanmälan till bolaget. Därefter övergick man till frågan vilket beviskrav som skulle gälla för att hon skulle anses ha styrkt att ett försäkringsfall förelåg. Härvid konstaterade man att en intresseavvägning skall göras. Avvägningen skall ta hänsyn till å ena sidan den lojale försäkringstagarens behov av skydd, och å andra sidan försäkringsgivarens, såväl som samhällets, intresse av att det inte skall bli alltför lätt att arrangera försäkringsfall, något som bland annat kan drabba försäkringstagarkollektivet genom att premierna måste höjas på ett oacceptabelt sätt. Härefter hänvisade man till det beviskrav som uppställts i NJA 1984 s 501 I och II, d.v.s. fall som rört konsumentförsäkringar och påståenden om olovliga tillgrepp av bilar. Man redogjorde för de omständigheter som motiverar en sådan lindring av beviskravet, särskilt svårigheterna för en konsument att förebbringa teknisk utredning. HD uttalade vidare att företagare kan förutsättas ha större möjligheter än konsumenter att bevaka sina intressen i sådana frågor samt att de flesta företagare dessutom kan få hjälp från sina branschorganisationer när det gäller att tillvarata sina intressen i försäkringsförhållanden. HD fann därför att beviskravet vid företagsförsäkringar borde kunna sättas högre än vid konsumentförsäkringar. I linje med HD:s praxis på vissa närliggande områden – se bland annat NJA 1977 s 176, NJA 1981 s 622, NJA 1982 s 421 och NJA 1991 s 481⁸⁶ – borde beviskravet, enligt HD, rimligen bestämmas så, att det vid en helhetsbedömning skall framstå som klart mera sannolikt att ett försäkringsfall inträffat än att så inte är förhållandet. Tillräcklig anledning att här göra skillnad mellan företagare med hänsyn

---

⁸⁵ För den som är intresserad av frågor kring företagsförsäkring i allmänhet hänvisas till Lagerström, Peter och Roos, Carl Martin, Företagsförsäkring, En försäkringsrättslig introduktion (1988)

⁸⁶ Dessa fall rör främst beviskravet för kausalsamband i skadeståndsmål. Jag har, med undantag för NJA 1991 s 481, redogjort för dessa tidigare under avsnittet om skadeståndsrätt.

till antalet anställda, omsättningen e d ansågs inte föreligga. HD uttalade att även om mindre företag kan vara i ett särskilt underläge i det direkta mel-lanhavandet med försäkringsgivaren, framträder någon sådan särställning inte lika klart när det gäller att säkra och förebringa bevisning angående ett påstått försäkringsfall.

I målet ansåg HD vid en samlad bedömning så många omständigheter tala mot att ett inbrott förekommit, att K inte ansågs ha fullgjort den bevisskyl-dighet som ålagts henne. Käromålet ogillades följaktligen.

Av NJA 1992 s 113 följer att företagare alltid har att göra ett försäkringsfall ”klart mera sannolikt” oavsett företagets storlek eller associationsform. HD verkar mycket klar på den här punkten. Man kan i och för sig fråga sig om det inte borde finnas utrymme för lindring i beviskravet i särskilda fall där den enskilde företagaren har mycket begränsade möjligheter att göra sin rätt gällande.

6.9 Direkt respektive indirekt skada i försäkringsrätten

6.9.1 Allmänt

Har en risk, vilken täcks av en försäkring, förverkligats, och föreligger också en sådan skada som täcks av försäkringsvillkoren blir nästa fråga att avgöra vilket krav på samband mellan händelsen och skadan som kan ställas för att den senare skall vara ersättningsgill. Normalt bereder detta inga större svårigheter. Vid brandförsäkring är det således helt klart att skador som uppstått på grund av brandens direkta inverkan, skall ersättas. Ersättning skall vidare utgå ur en inbrottsförsäkring för den förlust försäkringstagaren gjort på grund av inbrottstjuvars tillgrepp. Svårigheterna uppkommer i stället när de skador som uppkommer, inte utgör karakteristiska skador för den fara som försäkringen täcker, utan i stället står i mera indirekt samband med den täckta faran.⁸⁷

6.9.2 Vad avses med direkt och indirekt skada?

I försäkringsrätten finns, liksom i skadeståndsrätten, anledning att skilja mellan direkta skador och indirekta skador. En direkt skada är en omedelbar följd av en fara. Med direkt skada avses således den skada som direkt, utan något mellankommande händelseförlopp, orsakats av en viss fara. Om faran

---

⁸⁷ Hellner, a.a. s 100

utgörs av brand, såsom är fallet vid brandförsäkring, utgör den skada som uppkommer på ett föremål när detta brinner en direkt skada till följd av branden. Om faran i stället utgörs av stöld, är den direkta skadan den förlust som den bestulne lider på grund av att det stulna inte kan återställas. Indirekta skador, däremot, är inte omedelbart orsakade av den fara mot vilken försäkring tecknats utan här finns mellan faran och skadan ett förmedlande händelseförlopp.⁸⁸

Begreppet indirekt skada kan indelas i två huvudgrupper, nämligen *materiella och immateriella indirekta skador*, samt ett antal underliggande skadetyper. De immateriella indirekta skadorna består av avbrottsskador och värdeminskning till följd av skada på annat föremål. Med en avbrottsskada förstås en förmögenhetsförlust som orsakats till följd av att viss, i sig oskadad egendom, på grund av att annan egendom skadats, inte kan användas under viss tid eller på beräknat sätt. I förhållande till den fara som orsakat egendomsskadan är avbrottsskadan indirekt. Exempel på avbrottsskador är de förmögenhetsförluster som görs av en fabriks- respektive fastighetsägare på grund av att en fabrik brunnit respektive när en fastighet inte kan användas för produktion eller uthyrning. Den skada som beror på att ett i sig oskadat föremål, på grund av samhörighet med annat föremål som skadats, förlorar i värde eller måste repareras, räknas som indirekt. Värdeförlusten eller kostnaden som uppkommit står ju inte i direkt, utan i indirekt förhållande till den fara som direkt orsakat den mellanliggande egendomsskadan. I detta sammanhang blir det viktigt att avgöra hur samhörigheten ser ut mellan de olika föremålen; är denna tillräckligt stor för att man skall anse att den fysiska skadan anses ha träffat föremålen som helhet varvid en direkt skada föreligger.

De materiella indirekta skadorna kan i sin tur indelas i två underordnade grupper, nämligen *skada genom självförstörelse och medelbar materiell skada*. Ett exempel på skada genom självförstörelse som ofta anförs är att en lantbrukares skörd av sockerbetor blir förstörd genom att den sockerfabrik som skulle ha tagit hand om skörden, brandhärjats och därvid inte kan utföra sina förpliktelser.⁸⁹ Skadan beror främst på sockerbetornas egenskap att förstöra sig själva ifall de inte omhändertas på visst sätt inom viss tid. Branden anses trots detta utgöra en indirekt orsak till skadans inträffande genom att den orsakat det tillstånd som omöjliggjort ett omhändertagande av skörden. Skadan på skörden utgör alltså en indirekt skada i förhållande till branden. Med en medelbar materiell skada avses en skada som inträffat som en medelbar och indirekt, inte omedelbar eller direkt, följd av en försäkrad faras förverkligande. Ett exempel på en medelbar materiell skada är följande situation. Vi antar att ett hus och en flaggstång är försäkrade mot blixtskada. Blixten slår ner i flaggstången varvid denna bryts och faller mot huset som

---

⁸⁸ Hellner, a.a. s 100 ff., Radetzki, Marcus, Bevisbördan i försäkringsrätten, NFT 3/1993, s 214

⁸⁹ Exemplet är anfört av Olle Rydberg i artikeln ”Indirekta skador problem som kan lösas”, FT 11/81, s 18.

skadas.⁹⁰ Skadan på flaggstången är givetvis en direkt blixtskada. Skadan på huset däremot får anses utgöra en indirekt blixtskada i det att blixten orsakade skadan på flaggstången vilken i sin tur medfört skadan på huset.⁹¹

6.9.3 När ersätts indirekt skada?

Avbrottskador omfattas inte av egendomsförsäkringsskyddet. Detta framgår av 36 § FAL och försäkringsbolagens villkor som nästan ordagrant anammade detta. För att den här typen av skada skall ersättas krävs därför en särskilt tecknad försäkring, avbrottsförsäkringen. Även den indirekta skadan bestående i värdeminskning till följd av skada på annat föremål har lämnats utanför skydd i enlighet med 36 § FAL och försäkringsvillkoren.⁹²

I det följande kommer uppmärksamheten därför att riktas på de indirekta materiella skadorna. Här är det nämligen mer oklart i vilken utsträckning skydd erhålls genom egendomsförsäkringen.

6.9.3.1 Ledning från lagtext

I FAL finns två bestämmelser om indirekt skada, om vi bortser från reglerna om sjöförsäkring, nämligen 53 och 82 §§. Innebörden av dessa bestämmelser är att två olika typer av indirekt skada omfattas av egendomsförsäkringens skydd, under vissa förutsättningar. Detta gäller skada som uppkommit vid åtgärd till undanröjande och minskning av skada liksom förlust av föremål i samband med brand. Bestämmelserna är dock dispositiva⁹³ och faller under området för avtalsfrihet. 53 och 82 §§ skall tolkas restriktivt i förhållande till andra skade- eller försäkringstyper än de som uttryckligen berörs. Stadgandena skall således endast anses reglera egendomsförsäkringens omfattning vad gäller vissa särskilt ofta förekommande indirekta skadehändelser.⁹⁴

---

⁹⁰ Även detta exempel anförs av Rydberg, a.a. s. 18

⁹¹ Radetzki, a.a. s 214 ff.

⁹² Radetzki, a.a. s 214 ff.

⁹³ Se 3 § FAL

⁹⁴ Arntzen, Andreas, Forsikringsrett I, (1974), s 288 f, Radetzki, a.a. s . 218

6.9.3.2 Ledning från försäkringsvillkor

6.9.3.2.1 Indirekt skada omfattas uttryckligen av egendomsförsäkringen

Det är mycket ovanligt att det ur egendomsförsäkringens villkor uttryckligen kan utläsas att indirekta skador omfattas av försäkringsskydd. I de fall det trots allt förhåller sig på detta sätt bör villkoren inte ges någon mera vidsträckt tolkning. Syftet med villkoren torde endast vara att förtydliga försäkringens omfattning i vissa särskilt ofta förekommande situationer.⁹⁵

6.9.3.2.2 Indirekt skada omfattas uttryckligen inte

Villkor enligt vilka indirekt skada uttryckligen inte omfattas av egendomsförsäkringen är också mycket sällsynta. I de fall de förekommer är de ofta utformade på två olika sätt; antingen undantas indirekta skador genom en särskild formulering av villkorets positiva ersättningsskyldighet eller också har man gjort ett uttryckligt undantag från egendomsförsäkringens skydd. Vad gäller det första alternativet finns en viktig skillnad mellan uttrycken ”skada genom” och ”skada som består i” när det gäller att avgränsa ansvaret. Den vanligaste formuleringen är utan tvekan den första, d.v.s. ”skada genom”. Genom att använda sig av formuleringen ”försäkringen täcker skada genom brand” har man lämnat frågan öppen vad gäller indirekta skador. Vill man begränsa ersättningsansvaret till att endast avse direkta skador bör man i stället föreskriva att ersättning utgår för ”skada som består i” och härvid precisera en viss händelse. Inte heller den här typen av villkor bör tolkas vidsträckt utan har haft till syfte att klarlägga försäkringens omfattning i vissa särskilda fall.⁹⁶

---

⁹⁵ Radetzki, a.a. s. 218

⁹⁶ Radetzki, a.a. s. 218 f

6.9.3.2.3 Oklara villkor

Såsom redan framkommit är det mycket sällsynt att försäkringsvillkoren föreskriver huruvida indirekt skada omfattas av skydd eller inte. Vanligen är det i stället så att villkoren endast uttrycker att försäkringen omfattar ”skada genom” med efterföljande bestämning av viss fara. Av denna formulering följer att det inte är uteslutet att försäkringen även omfattar indirekt skada. Man får dock ingen klarhet i vilken typ av indirekta skador som omfattas respektive inte omfattas. I vissa fall har man i stället valt att formulera sig på det sättet att försäkringen omfattar ”skada genom” viss bestämd fara men endast under den förutsättningen att densamma inträffat ”i direkt samband med och som en för den försäkrade oundviklig följd av” denna fara. Utifrån denna formulering kan man sluta sig till att indirekta skador förmodligen inte ersätts, även om det kan finnas möjlighet till ersättning för vissa särskilt närliggande indirekta skador.⁹⁷

Det är alltså mycket vanligt att försäkringsvillkoren inte anger i vilken utsträckning indirekta skador omfattas av skydd eller inte. I enlighet med oklarhetsregeln som används vid tolkning av standardavtal, skall otydliga avtalsvillkor tolkas till nackdel för den part som formulerat dem.⁹⁸ I försäkringssammanhang innebär regeln att om ett ensidigt utarbetat villkor har formulerats på ett så oklart sätt att det föranleder tvekan inte endast i speciella och ovanliga situationer utan även i sådan typfall som försäkringsgivaren bort förutse, så bör oklarheten gå ut över honom. Enligt oklarhetsregeln kan man kräva att villkoren avseende vanligare situationer är avfattade på ett förhållandevis entydigt sätt, däremot kan man inte kräva att varje villkor, i varje situation, är glasklart. När det gäller villkor som är till nackdel för den part som inte avfattat dem, gäller ett särskilt krav på tydlighet.⁹⁹

6.10 Hör adekvansläran hemma på försäkringsområdet?

Såsom har framgått ovan är det mycket sällan man kan finna vägledning i lagtext och försäkringsvillkor för frågan i vilken utsträckning de indirekta materiella skadorna omfattas av skydd eller inte. I de flesta fall blir man således hänvisad att tolka de otydliga försäkringsvillkoren. Till hjälp kan man härvid använda sig av de ställningstaganden som gjorts i doktrin, rätts- och försäkringspraxis.¹⁰⁰

⁹⁷ Radetzki, a.a. s 219

⁹⁸ Angående innebörden av denna princip, se Bernitz, Ulf, Standardavtalsrätt, (1993), s 50

⁹⁹ Bernitz, a.a. s 46, Hellner, a.a. s 72 ff.

¹⁰⁰ Radetzki, a.a. s 220

6.10.1 Inställningar i doktrinen

Om vi ser till den försäkringsrättsliga doktrinen har man härvid ofta inriktat sig på frågan vilket samband som krävs mellan en händelse och en skada för att skadan skall vara ersättningsgill.¹⁰¹

Olika författare på området har under åren givit sin syn på saken. En användning av adekvansläran för att dra en gräns mellan ersättningsbara och icke ersättningsbara indirekta skador har förordats av flera, däribland Stang och Persson.¹⁰²

Schmidt har kritiserat detta. Han menar att adekvansläran hör hemma inom skadeståndsrätten och inte inom försäkringsrätten. Adekvanslärans tillämpning på försäkringsområdet strider, eftersom den utesluter ersättning för oberäkneliga skador, mot den princip varpå all försäkring vilar, nämligen att oberäkneliga skador *skall* ersättas, menar han. Schmidt har i stället talat för att indirekta skador skall ersättas i de fall gemene man anser att de haft sin naturliga förklaring i det nödläge som försäkringstagaren hamnat igenom den försäkrade farans förverkligande.¹⁰³ Schmidts bidrag i diskussionen har varit värdefullt. Dels kritiserade han adekvansläran på en viktig punkt, dels framhävde han försäkringsavtalets sociala funktion, något som givetvis fyllde en viktig uppgift.¹⁰⁴

Hellner är för en tillämpning av adekvansläran på försäkringsrättens område. Hans huvudregel, vilken innebär att också skador som har ett mera avlägset samband med den täckta händelsen bör ersättas, får ses som att han förespråkar ett förhållandevis liberalt adekvanskrav. Det är helt klart att Hellners adekvanskrav är långt lägre än de som rekommenderats av tidigare förespråkare av adekvansläran i försäkringssammanhang. En påverkan av Schmidts åsikter kring försäkringsavtalets sociala och ersättande funktion kan eventuellt urskönjas hos Hellner på denna punkt.¹⁰⁵

Bengtsson synes förespråka en modifierad variant av det skadeståndsrättsliga adekvanskravet för att på ett lämpligt sätt avgränsa de ersättningsgilla respektive icke ersättningsbara indirekta skadorna på försäkringsrättens område. Enligt honom omfattar egendomsförsäkringen endast någorlunda beräkneliga och typiska skadeföljder. Bengtsson uttalar att den försäkringsrättsliga adekvansbedömningen kan leda till ett annat utfall än i skadestånd-

---

¹⁰¹ Se Hellner, a.a. s 100

¹⁰² Stang, Fredrik, Erstatningsansvar, (1918-1919), s 89 och Persson, Ulf, Skada och Värde, (1953), s 54

¹⁰³ Schmidt, Folke, Faran och försäkringsfallet, (1943), s 214 ff., Radetzki, a.a. s 221, 223 f

¹⁰⁴ Radetzki, a.a. s 223 f

¹⁰⁵ Hellner, a.a. s 103, Radetzki, a.a. s 222, 224

rätten, eftersom man på försäkringsrättsområdet skall göra bedömningen utifrån försäkringsavtalet och de villkor som uttryckts där. I de fall detta skulle leda till ett alltför lågt adekvanskrav i försäkringsgivarnas tycke, finns alltid möjligheten för dessa att avgränsa försäkringsskyddets omfattning genom uttryckliga stadganden i försäkringsvillkoren.¹⁰⁶ Zetterman är inne på samma linje som Bengtsson.¹⁰⁷ Även hos Bengtsson och Zetterman kan man finna påverkan av Schmidts tankegångar.¹⁰⁸

Sammanfattningsvis har man gått mot en allt generösare utveckling i förhållande till försäkringstagarens situation. Allt större hänsyn har tagits till försäkringstagarnas trygghetsbehov vilket lett till att man i allt högre grad rekommenderat en utökad rätt till ersättning för indirekt skada. Denna utveckling får anses stämma väl överens med försäkringsrättens sammanlagda ersättning. Stor oenighet under åren har dock rått beträffande hur gränsdragningen mellan ersättningsbara och icke ersättningsbara indirekta skador skall göras, samt om adekvanslärans placering i sammanhanget.¹⁰⁹

6.10.2 Rättspraxis

I rättspraxis har prövningen i första hand gällt tolkningen av två olika slags villkorsklausuler, nämligen sådana klausuler enligt vilka försäkringen omfattar ”skada genom” viss fara och klausuler enligt vilka försäkringen endast omfattar skada som orsakats ”direkt genom” eller ”i direkt samband med” viss fara.¹¹⁰

Om vi först ser till de villkor där det stadgas att ”skada genom” viss fara omfattas av försäkringsskydd har man i rättspraxis ansett att indirekta skador i viss utsträckning har omfattats av egendomsförsäkringens skydd. Man kan i detta fall sammanhang hänvisa till NJA 1937 s 662 och NJA 1943 s 319.

I **NJA 1937 s 662** var ett boningshus försäkrat mot ”skada genom” brand. När huset brann uppstod frågan om vissa kostnader, som uppkommit på grund av att huset inte, i enlighet med myndighets beslut, kunde uppföras på den undan branden räddade grunden, kunde omfattas av försäkringsskyddet eller inte. HD ansåg, till skillnad från underrätterna, att kostnaderna skulle omfattas såsom skada genom brand. Troligen har underrätterna, såväl som HD gjort en adekvansbedömning, även om man kommit till olika slut i den delen. Underrätterna har om de nu tillämpat en adekvansbedömning följaktligen ansett att skadan varit en inadekvat följd av branden och att myndig-

---

¹⁰⁶ SOU 1989:88, Skadeförsäkringslag, s 330, Radetzki, a.a. s 223 f

¹⁰⁷ Zetterman, a.a. s 19, Radetzki, a.a. s 223 ff.

¹⁰⁸ Radetzki, a.a. s 224

¹⁰⁹ Radetzki, a.a. s 225

¹¹⁰ Radetzki, a.a. s 225

hetsbeslutet, en för skadan nödvändig betingelse, varit det som brutit adekvansen. HD:s domskäl¹¹¹ är i denna del inte lätta att tyda. Det verkar dock som om även HD tillämpat en adekvansbedömning, varvid man slutit sig till att skadan omfattats av försäkringen. Man har härvid i sådana fall använt sig av ett betydligt lägre adekvanskrav än underrätterna eftersom myndighetsbeslutet, vilket utgjort en för skadan nödvändig betingelse, enligt HD inte brutit adekvansen.¹¹²

I NJA 1943 s 319 omfattade en brandförsäkring även ”skada genom” åskslag. Vid ett åsknedslag i en byggnad uppstod kontakt mellan en telefon- och en belysningsledning och telefonledningen blev strömförande. Detta tillsammans med det faktum att en bristfällig telefonstolpe som befann sig ungefär en kilometer från byggnaden föll omkull, ledde till att två hästar dödades. Den ena hästen dödades genom kontakt med telefonledningen, den andra genom kontakt med ett taggrådsstängsel, vilket också blivit strömförande genom kontakt med den nedfallna telefonledningen. Försäkringstagaren krävde ersättning från försäkringsbolaget för de dödade hästarna med åberopande av försäkringsvillkoret. Försäkringsgivaren menade dock att någon ersättningskyldighet inte förelåg, i det att skadan inte kunde anses direkt orsakad av åskslaget. Försäkringstagarens talan ogillades i samtliga instanser. HD ansåg ingen rätt till ersättning föreligga ”enär vid angivna förhållanden förlusten av hästarna icke står i sådant samband med åskslaget att den kan anses såsom skada genom åskslag och på denna grund ersättningsgill enligt försäkringsavtalet”.

Att märka är att HD inte brytt sig om att diskutera huruvida skadan orsakats direkt eller inte. Detta troligen eftersom det inte spelat någon roll för utgången i målet. Eftersom försäkringen täckte skada genom åskslag stod därigenom klart att vissa indirekta skador kunde omfattas. HD har i stället inriktat sig på att avgöra vilka indirekta skador som kan omfattas av skydd, varvid man synes ha tillämpat adekvansläran. Tydligt har man inte ansett hästarnas död vara en adekvat följd av åskslaget; detta har förmodligen sin förklaring i det faktum att telefonstolpens fall utgjort en nödvändig betingelse för skadornas inträffande och med detta brutit adekvansen. I detta avseende kan urskönjas en diskrepans i förhållande till 1937 års fall. Även där tillkom ju, utanför det egentliga händelseförloppet, en för den indirekta skadan nödvändig betingelse, nämligen ett myndighetsbeslut; men man ansåg ändå att skadan varit adekvat orsakad. Man kan möjligen förklara skillnaden i att händelseförloppet i 1937 års fall varit mer förutsebart och påräkneligt än det som bedömdes i 1943 års fall.¹¹³

---

¹¹¹ ”Jag finner väl, att risken för att undan brand bärgade delar av en byggnad förlora i värde på sätt här skett därigenom att ny byggnad lagligen inte får eller lämpligen icke kan uppföras i samma läge som den brunna är en risk av sådan beskaffenhet att den kan vara att anse såsom innefattad under brandförsäkring å byggnaden”.

¹¹² Se Radetzki, a.a. s 226

¹¹³ Se Radetzki, a.a. s 226 f

Hellner har kritiserat HD:s bedömning i NJA 1943 s 319. Han anser att ersättning borde ha utdömts eftersom sannolikheten för den inträffade skadan ökat betydligt genom åskslaget och skadan dessutom legat i farans riktning eftersom den orsakats av den elektriska strömmen. Den adekvansbedömning som gjorts i målet ansågs enligt Hellner bättre lämpad i ett rent skadeståndsrättsligt fall. Med detta menar han förmodligen att bedömningen varit väl sträng på försäkringsområdet.¹¹⁴

Frågan är var gränsen skall gå mellan ersättningsbara respektive icke ersättningsbara indirekta skador; med andra ord vilka indirekta skador som skall omfattas respektive inte omfattas av försäkringsskydd. Det verkar som om HD i sin bedömning har tillämpat ett adekvanskrav varvid de indirekta skador som ansetts adekvata omfattats av skydd medan icke adekvata indirekta skador hamnat utanför. Det är mycket svårt att närmare uttala sig om vilket krav på adekvans som HD uppställt eftersom antalet rättsfall är så begränsat.¹¹⁵

När det gäller HD:s bedömning av villkor som omfattar ”*skada i direkt samband med*” viss fara, kan rättsfallen NJA 1924 A 445 samt NJA 1941 B 895 nämnas.

I **NJA 1924 A 445** fanns en försäkring vilken täckte dödsfall ”såsom omedelbar och direkt följd av olyckshändelse”. Försäkringstagaren hade på grund av ett olycksfall drabbats av en större blodsutgjutning vilken medfört varbildning och rosfeber. Rosfebern i sin tur resulterade i blodförgiftning, vilken förorsakade att den försäkrade avled drygt två veckor efter olycksfallet. HD hade att ta ställning till frågan huruvida dödsfallet kunde anses vara en omedelbar och direkt följd av olycksfallet. Man kom fram till att så var fallet eftersom blodsutgjutningen varit en för rosfebern – och därmed även för blodförgiftningen och dödsfallet – nödvändig betingelse.

I **NJA 1941 B 895** hade en försäkring mot krigsfara tecknats för ett varuparti för transport med fartyg från New Orleans till Göteborg. Försäkringsskyddet omfattade enligt villkoren ”skada, förlust eller kostnad, direkt förorsakad genom beskjutning, bomber, minor och torpeder ... eller genom andra åtgärder av krigförande makt”. Fartyget i fråga tvingades, efter det att man avseglat från New Orleans, att återvända på grund av den tyska avspärningen av Skagerack. Härvid måste lasten lossas och säljas med förlust för lastägaren. Frågan var om denna skada var ersättningsgill enligt försäkringen. HD ansåg att så var fallet. ”Nämnda krigshändelser måste antagas hava utgjort hinder för fartyget att fortsätta resan till svensk hamn. Den skada, som bolaget lidit, står följaktligen i sådant direkt sammanhang med åtgärd av krigförande makt, som enligt .... (försäkringsvillkoren) .... Förutsättes för ersättningskyldighet”.

---

¹¹⁴ Hellner, a.a. s 104

¹¹⁵ Radetzki, a.a. s 227

HD:s formuleringar i dessa två domar är kanske inte riktigt lyckad eftersom det i båda fallen tydligt varit fråga om indirekt skada. Schmidt har dock uttalat att man inte bör fästa alltför stor vikt vid hur HD har formulerat sina domar utan i stället inrikta sig på det faktum att HD har ansett indirekta skador omfattade av försäkringsskydd, trots att man enligt försäkringsvillkoren uttryckligen stadgat att endast omedelbart och direkt orsakade skador omfattas. Indirekta skador, i vart fall sådana som utgör adekvata följder av den försäkrade farans förverkligande och på så sätt faller inom adekvansgränsen, kan alltså mycket väl komma att omfattas av försäkringsskydd, där villkoren avseende försäkringsgivarens ansvar är allmänt hållna.¹¹⁶

6.10.3 Försäkringspraxis

Bland den försäkringspraxis som finns på området för indirekt skada i försäkringssammanhang bör kanske främst de avgöranden som avgjorts av SkVN, d.v.s. Skadeförsäkringens villkorsnämnd, nämnas. Avgörandena som fattats här, berör, liksom rättspraxis, främst tolkningen av vissa formuleringar i försäkringsvillkoren, såsom ”skada genom” viss fara och vad som skall avses med skada som orsakats ”direkt genom” eller ”i direkt samband med” viss fara.¹¹⁷

Ett stort antal avgöranden har avfattats av SkVN när det gäller tolkning av formuleringen ”skada genom” viss fara. Av de ärenden som avgjorts kan man sluta sig till att en egendomsförsäkring inte endast anses omfatta skador som direkt orsakats av vis fara, utan också vissa indirekta skador¹¹⁸.

Av SkVN 8/1951 och SkVN 12/1980 kan man utläsa att villkorsnämnden i sin tolkning av formuleringen i fråga inte utesluter att ersättning kan utgå även för indirekta skador.

SkVN 8/1951 rörde en försäkring som tecknats för en skada genom oberäknad utströmning. En sådan utströmning ledde till att röta uppstod i trävirket i ett tak vilket i sin tur medförde att en kristallkrona lossnade från taket, föll i golvet och skadades. Villkorsnämnden ansåg att skadan på kristallkronan måste anses inrymmas under försäkringsvillkorets avfattning och försäkringstagaren tillerkändes således ersättning även för denna skada.

SkVN 12/1980 rörde en försäkring för skada genom åskslag. En luftledning, belägen på flera mils avstånd från försäkringstagaren, träffades av ett åsknedslag varvid strömavbrott uppstod hos försäkringstagaren. Strömavbrottet ledde i sin tur till att försäkringstagarens varmvattenuppvärmda torkugn frös

---

¹¹⁶ Radetzki, a.a. s 227 f

¹¹⁷ Radetzki, a.a. s. 228

¹¹⁸ Radetzki, a.a. s. 228

sönder. Villkorsnämnden ansåg att skadan på torkugnen omfattades av försäkringsskydd.

I ett par avgöranden har SkVN dock ansett att vissa typer av indirekta skador inte kan omfattas av försäkringsskydd. I sammanhanget kan nämnas SkVN 91/1954 och SkVN 132/1979.

I **SkVN 91/1954** uttalade villkorsnämnden angående ett försäkringsvillkor gällande skada genom oberäknad vattenutströmning, att förstörda varor i en kylanläggning, vilken upphört att fungera på grund av vattenutströmningen, inte kunde ersättas eftersom denna skada inte kunde anses förorsadad av vätska som oberäknat strömmat ut.

SkVN 132/1979 gällde en försäkring avseende brandskada. Vid brand skadades försäkringstagarens oljepanna och upphörde att fungera. Detta, tillsammans med det faktum att det värmesystem som normalt försörjdes med varmvatten från pannan, inte tömtes på vatten trots vetskap om skadan, ledde till frostsprängningsskador på värmesystemet uppstod. Villkorsnämnden bedömde att denna skada inte stod i sådant samband med branden att den kunde sägas ha uppkommit genom denna. Anledningen till detta var att underlåtelsen att tömma värmesystemet på vatten utgjorde en för skadan nödvändig betingelse.

Formuleringen ”skada genom” omfattar således vissa, men inte alla, indirekta skador. Härvid uppkommer frågan hur villkorsnämnden resonerar och vilka krav som uppställs på sambandet mellan en viss fara och en indirekt skada för att den senare skall kunna anses förorsakad av faran. Med andra ord, var går gränsen mellan ersättningsbara och icke ersättningsbara indirekta skador?¹¹⁹

I **SkVN 13/1984** motiverade villkorsnämnden på ett utförligt sätt sin ståndpunkt i frågan om en indirekt skada orsakats ”genom” en viss händelse eller inte. I fallet hade ett elfenomen skadat försäkringstagarens hötorkfläkt vilket ledde till att dennas torkkapacitet försämrades. Detta ledde i sin tur till att hö mögelskadades. Villkorsnämnden ansåg att skadorna på höpartiet uppstått på grund av fukt som stannat kvar i höet som en följd av att torkkapaciteten var nedsatt. Här fanns alltså ett klart orsakssamband mellan felet på torkfläkten och mögelskadorna på höet. Man har här tillämpat ett krav på orsakssamband eller för att använda ett annat ord, kausalitet¹²⁰.

Har ett sådant krav använts även i andra ärenden som varit uppe i villkorsnämnden?

I både SkVN 8/1951 och 12/1980 har kausalitet förelegat mellan farans förverkligande och den indirekta skadan. Även i SkVN har ett krav på kausali-

---

¹¹⁹ Radetzki, a.a. s 229

¹²⁰ Radetzki, a.a. s 229

tet uppställts; dock med den utgången att ersättning inte utgick. Villkorsnämnden motiverade sitt ställningstagande med att erforderligt samband mellan branden och skadan saknades på grund av underlåtenhet att tömma värmesystemet på vatten. Skadan ansågs inte ha uppstått ”genom” brand. I SkVN 91/1954 medgavs ingen ersättning för de förstörda varor som blev följden av att kylanläggningen inte fungerade, vilket i sin tur hade sin grund i oberäknad vattenutströmning. Kausalitet måste dock anses föreligga mellan vattenutströmningen och de förstörda varorna. Faran, d.v.s. vattenutströmningen, startade ju det händelseförlopp vilket på naturlig väg ledde till skadan. Det finns skäl att anta att villkorsnämnden utöver kravet på kausalitet också tillämpat ett adekvanskrav. På grund av att det senare kravet inte uppfyllts ansågs inte skadan omfattas av försäkringsskydd.¹²¹

Eftersom villkorsnämnden inte uttryckligen tillämpat ett krav på adekvat kausalitet får man försöka dra viss ledning av de fall där nämnden tydligt ansett indirekt skada omfattad av försäkringen. I de tidigare nämnda fallen, SkVN 8/1951 och 12/1980, får man nog anse att skadorna varit adekvata och påräkneliga följder av den inledande händelsen. Även mögelskadan på höet i SkVN 13/1984 måste anses adekvat orsakad av det elfenomen som skadat torkfläkten. I dessa tre fall är det alltså inte orimligt att man tillämpat ett krav på adekvat kausalitet för gränsdragningen mellan ersättningsbara och icke ersättningsbara skador.

Sammanfattningsvis kan sägas att det är helt klart att ett krav på kausalitet mellan fara och skada tillämpats när det gällt att avgöra om en indirekt skada skall anses omfattad av en egendomsförsäkring som täcker ”skada genom” viss fara. Om man härutöver även tillämpat ett krav på adekvans är i viss mån osäkert. Man kan i vissa fall förmoda att ett sådant krav uppställts. Det kanske rent av är så att villkorsnämnden använt sig av ett adekvanskrav i de flesta fall för att avgöra gränsen mellan ersättningsbart och icke ersättningsbart; men härom kan man endast spekulera. Om nämnden tillämpar ett krav på adekvat kausalitet är detta krav inte särskilt högt ställt.¹²²

Villkorsnämnden har också haft anledning att ta ställning till ärenden vilka haft att göra med tolkningen av försäkringsvillkor som täcker ”skada i direkt samband med” viss fara. Det är helt klart att villkor i egendomsförsäkringen som stadgar att endast direkta skador omfattas av skydd ges en helt annan tolkning än villkor som täcker ”skada genom” viss fara. Två rättsfall, båda rörande båtförsäkring, kan illustrera detta förhållande, nämligen SkVN 28/1980 och 21/1992.

SkVN 28/1980 gällde ett försäkringsvillkor vilket omfattade skada ”direkt och omedelbart uppkommen i sjön ... genom grundstötning ...”. Försäkringstagaren hade kört sin motorbåt på grund och propellern skadades. När försäkringstagaren herefter försökte köra båten, för att ta sig loss från grun-

---

¹²¹ Radetzki, a.a. s 229 f

¹²² Radetzki, a.a. s 231

det, kom lera och slam in i motorns kylvattensystem. Till följd av detta överhettades motorn och skadades. Det var helt klart i målet att propellerskadan omfattades av skydd. När det gällde motorskadan uttalade nämnden att denna inte omfattades av försäkringen eftersom den inte uppkommit ”direkt och omedelbart” genom grundstötning.

I SkVN 21/1992 hade en försäkring tecknats för skada ”direkt uppkommen i sjön genom att vatten kommit in” i båt. Vatten kom in i försäkringstagarens båt vid ett tillfälle. Denne upptäckte inte, trots normal kontroll, när han åtgärdade detta, att vatten även kommit in i båtmotorns oljetank. Detta ledde, när båten senare kördes, till att vatten från oljetanken sögs in i båtmotorn, vilken skadades. Även om det vatten som genom oljetanken förts in i motorn och skadat denna, härrört från tillfället då vatten kom in i båten, ansågs inte motorskadan direkt uppkommen i sjön. Ersättning utgick således inte.

Hade försäkringsvillkoren varit formulerade ”skada genom” grundstötning respektive vattenintag hade utgången blivit en helt annan. I de fallen måste anses att adekvat kausalitet föreligger mellan faran och den indirekta skadan. När ett villkor formulerats så att skada endast ersätts om den orsakats ”direkt genom” viss fara, har indirekta skador – även adekvat orsakade sådana - inte omfattats av försäkringsskydd, enligt villkorsnämndens bedömning.¹²³

6.10.4 Slutsats angående gränsdragningen mellan ersättningsbara och icke ersättningsbara indirekta skador

Vad kan då anses vara gällande rätt på området när det gäller att avgöra vilka materiella indirekta skador som omfattas av egendomsförsäkringens skydd, om man utgår från det som finns utrett i doktrin samt rätts- och försäkringspraxis?

Det är svårt att se någon enhetlig linje om vi ser till doktrin, rätts – och försäkringspraxis. Rättsläget förefaller alltså till viss del vara oklart. En sak är dock säker; anges inte direkt i försäkringsvillkoren huruvida indirekta skador täcks av försäkringen eller inte kan man inte härav sluta sig till att skydd är uteslutet. I de fall indirekt skada uttryckligen och tydligt undantagits från försäkringsskydd i villkoren gäller detta, åtminstone så länge det inte blir aktuellt att jämkas enligt någon avtalsrättslig regel.

Har man i försäkringen däremot undantagit ett stort antal indirekta skador från skydd genom ett generellt villkor råder delade meningar om hur man

---

¹²³ Radetzki, a.a. s 231 f

skall tolka detta villkor. HD har uttalat att den här typen av allmänna undantagsvillkor inte skall tillmätas någon betydelse, åtminstone inte för indirekta skador som utgör adekvata följder av den täckta faran. Adekvata indirekta skador omfattas alltså av försäkringsskydd i den här situationen enligt HD. HD:s uttalande är dock från 1941 – man har inte haft anledning att yttra sig över frågan sedan dess. SkVN är däremot av en annan mening. Villkorsnämnden menar att de allmänna undantagsklausulerna skall tolkas enligt sina ordalydelser, varvid man erkänner att de på ett effektivt sätt kan begränsa försäkringsskyddet vad gäller området för indirekta skador. Villkorsnämndens tolkning av ifrågavarande klausuler måste för närvarande anses utgöra gällande rätt. Detta kan förklaras i att HD:s praxis är av äldre datum samt att HD utan särskild motivering frångått villkorens ordalydelse.

Till dess att HD får anledning att ta ställning i frågan får vi alltså anse att sådana allmänt hållna egendomsförsäkringsvillkor som begränsar försäkringsskyddet till sådana skador som orsakats ”i direkt samband med” en viss faras förverkligande, gäller enligt sin ordalydelse. Givetvis kan det bli aktuellt att jämka otydliga villkor med stöd av oklarhetsregeln, vilken jag redogjort för ovan.

Vad gäller försäkringsvillkor som täcker ”skada genom” viss fara är det inte lätt att dra några slutsatser om hur domstolar och nämnder dragit gränsen mellan ersättningsbara och icke ersättningsbara indirekta skador. Motiveringarna till besluten är nämligen mycket kortfattade och avslöjar inte hur man resonerat. Detta kan förmodligen vara orsaken till att doktrin på området är mycket splittrad. Rätts- och försäkringspraxis tyder på att man tillämpat ett krav på adekvat kausalitet. Härvid kan observeras att adekvanskravet här är ett helt annat än det som finns i skadeståndsrätten. Ett strängt adekvanskrav på försäkringsområdet skulle stämma mindre väl överens med försäkringsavtalets sociala funktion att ersätta skador i allmänhet samt den grundläggande idén bakom all försäkring, nämligen att ersätta skador som varit oförutsedda för den skadelidande.¹²⁴

6.11 Läran om skyddat intresse

I skadeståndsrätten uppställs ibland ett ytterligare krav, förutom de allmänna kraven på culpa och adekvat kausalitet, för att ersättning skall utgå. Man talar härvid, vilket redan nämnts tidigare i arbetet, om att skadan skall ha drabbat det intresse, eller något av de intressen, som den åsidosatta handlingsnormen avser att skydda. Det finns således enligt *läran om skyddat intresse* en möjlighet att neka skadeståndersättning med motiveringen att den aktuella skadan inte skyddas av något av det intresse som ligger bakom den överträdde handlingsnormen. Funktionen hos läran, liksom hos adekvanslä-

---

¹²⁴ Radetzki, a.a. s 232

ran, får närmast sägas vara ansvarsbegränsande. Läran är i praktiken ganska komplicerad att tillämpa. Vilket intresse en handlingsnorm skyddar r långt- ifrån alltid givet. Läran har mig veterligen inte diskuterats på försäkrings- rättens område. Jag har också svårt att se hur en tillämpning av densamma skulle se ut på försäkringsrättens område.

6.12 Tredjemansskador

Den s.k. *tredjemansprincipen* hör, även den, hemma på skadeståndsrättens område. Innebörden av densamma är att ersättning, som utgångspunkt, endast utgår till den som omedelbart drabbats av en person- eller sakskada, d.v.s. tredjemansskador ersätts som huvudregel inte. I en del fall har HD – haft att ta ställning till besvärliga överväganden avseende huruvida en viss skada är att betrakta som en direkt ersättningsgill skada eller en icke ersättningsgill tredjemansskada. För försäkringsrättens uppkommer torde inte dessa problem uppkomma, eftersom det torde framgå direkt av försäkrings- avtalet vem som, för det fall att ett försäkringsfall inträffar, har rätt till er- sättning.

7 Avslutande kommentarer – en jämförelse mellan skadestånds- och försäkringsrätten på vissa punkter

I det föregående har jag redogjort för några av de problem som uppkommer i samband med bedömningen av orsakssambandet på skadestånds- respektive försäkringsområdet. I den svenska litteraturen har man ingående diskuterat dessa frågor avseende skadestånds- och försäkringsrätten medan ämnet behandlats mera sparsamt för försäkringsrättens del. Utifrån vad som framkommit under arbetets gång tänkte jag nu redovisa några synpunkter i en jämförelse mellan skadestånds- och försäkringsrätten på vissa punkter.

Om vi först ser till frågan om vilka bevisbördenormer som tillämpas på respektive område kan följande sägas. Bevisbördan har, för skadestånds- och försäkringsrättens del, i normalfallet placerats på den skadelidande. Som utgångspunkt skall, liksom i andra tvistemål, full bevisning företas om händelseförloppet för att ersättning skall utgå. Vad som avses med full bevisning är inte alltid klart, men i allmänhet förespråkas ett normalkrav av graden *styrkt*. I vissa fall, nämligen för svårutredda och komplicerade händelseförlopp, har HD funnit skäl att medge en bevislindring. I enlighet med den princip som formulerats åtnjuter käranden härvid en bevislättning på så sätt att det får anses tillräckligt för godtagande av den skadelidandes påstående om händelseförloppet att detta framstår som *klart mera sannolikt* än någon förklaring till skadan som lämnats av motparten och *därtill i sig även är sannolikt med hänsyn till omständigheterna*. De fall som varit uppe till bedömning i HD, och där man tillämpat denna princip, har rört föroreningar av miljön genom giftutsläpp och liknande, liksom skador på grund av kemiska produkter och läkemedel. Huruvida principen är tillämplig även på andra områden är således osäkert. Det borde dock inte vara uteslutet så länge skadans händelseförlopp i allmänhet kan betecknas som svårutrett och komplicerat.

På försäkringsområdet följer bevisbördans placering den indelning i huvudregler och undantagsregler som finns i försäkringsavtalet. Försäkringstagaren bär härvid bevisbördan för att förutsättningarna att tillämpa huvudregeln, varvid försäkringsersättning kan utgå, är uppfyllda, medan försäkringsgivaren bär bevisbördan för att en undantagsbestämmelse är tillämplig för det fall han gör gällande att någon ersättning inte skall utgå. Kritik har riktats mot denna uppdelning. Om bevisbördan alltid följde denna indelning i huvud- respektive undantagsbestämmelser, skulle detta göra det möjligt för en

försäkringsgivare att flytta bevisbördan genom att helt enkelt omformulera en undantagsregel till en huvudregel, varvid bevisbördan skulle övergå till försäkringstagaren. Lindell varnar för en sådan ordning och menar att detta skulle medföra stora risker för försäkringstagarkollektivet i stort, ifall förfarandet godtogs av domstolarna.

Vidare har man inom försäkringsrätten funnit skäl att tillämpa olika krav på den bevisning som företes rörande ett försäkringsfall, beroende på om försäkringstagaren är konsument eller företagare. Är försäkringstagaren konsument har HD förespråkat en lindring av beviskravet med motiveringen att det inte kan anses rimligt att kräva full bevisning om händelseförloppet av en konsument – särskilda svårigheter anses föreligga när det rör sig om tekniskt komplicerade frågor. Det anses således tillräckligt att det framstår som *mera antagligt* att ett försäkringsfall föreligger än att så inte är förhållandet. Brister i den tekniska utredningen skall normalt gå ut över den starkare parten, nämligen försäkringsgivaren. Principen har utvecklats något i senare rättspraxis. HD har härvid uttalat att principen skall tillämpas oavsett om försäkringstagaren är misstänkt för bedrägeri eller inte. Dock kan det faktum att försäkringstagaren är misstänkt för försäkringsbedrägeri eller annars har ett kriminellt förflutet, vara ägnat att rubba tilltron till dennes uppgifter, vilket i praktiken borde betyda att det blir svårare för denne att göra sitt påstående ”mera antagligt” än försäkringsgivarens.

HD har inte tagit ställning till frågan huruvida bevislindringen skall ha generell tillämpning över hela konsumentområdet eller inte. Samtliga fall som varit uppe till bedömning har rört motorfordonsförsäkringar. Det mest ändamålsenliga borde dock vara att tillämpa bevislindringen i fråga i alla konsumentförhållanden där det finns anledning att sänka beviskravet på grund av bevissvårigheter. Detta borde även föranleda en mera enhetlig rättstillämpning. En tillämpning av olika beviskrav för olika försäkringstyper skulle också leda till att rättsområdet snart blev oöverskådligt.

HD har under senare år uttryckligen fastslagit att beviskravet ”mera antagligt” inte skall tillämpas i fall där försäkringstagaren är företagare. Företagare kan nämligen få hjälp av sina branschorganisationer för att tillvarata sina intressen i försäkringsförhållanden, uttalade man. Det konstaterades även att beviskravet rimligen borde bestämmas så, att det vid en helhetsbedömning skall framstå som *klart mera sannolikt* att försäkringsfall förelegat än att så inte är förhållandet. HD uttalade vidare att det inte finns tillräcklig anledning att göra skillnad mellan olika företag beroende på antalet anställda, omsättning och dylikt. Av detta uttalande kans man sluta sig till att företagare *alltid* har att göra försäkringsfall ”klart mera sannolikt”, oavsett företagets storlek eller associationsform. Det är inte svårt att inse att detta resonemang kan förefalla väl strängt i förhållande till enskilda småföretagare med begränsade resurser.

Inom försäkringsrätten tillämpas således olika krav för bevisningens styrka beroende på om försäkringstagaren är företagare eller konsument, med hän-

syn till att de senare *i allmänhet* har svårare att förebringa full bevisning. På skadeståndsområdet har man inte funnit skäl att ta hänsyn till att vissa grupper av skadelidande kan ha svårare än andra att visa att rätt till ersättning föreligger. Beviskravet *styrkt* tillämpas således generellt för alla skadelidande och alla skadetyper. Dock råder en bevislindring för vissa typer av skador, som kännetecknas av svårutredda och komplicerade händelseförlopp. Hit hör åtminstone miljö-, produkt- och läkemedelsskador. Sammanfattningsvis kan konstateras att man synes tillämpa ett strängare beviskrav i skadeståndsrätten än i försäkringsrätten. ”Styrkt” får anses utgöra en högre grad av bevisning än både ”mera antagligt” och ”klart mera sannolikt”. Detta betyder i sin tur att det normalt är svårare att få ut skadeståndsansättning än försäkringsersättning. Å andra sidan har försäkringen under senare tid i hög grad kommit att spela ut skadeståndet ur ersättningssynpunkt. Det upplevs normalt enklare att vända sig direkt till försäkringsbolaget och få ut ersättning härifrån än att utkräva skadeståndsansättning av en enskild skadevållare. Dessutom saknar en fastställd skadeståndsdom ofta betydelse i praktiken eftersom skadevållaren många gånger saknar ekonomiska tillgångar för att täcka anspråket.

Under arbetets gång anser jag mig ha funnit stöd för att bedömningen av orsaksförhållandet ser något annorlunda ut inom skadestånds- respektive försäkringsrätten. Detta kan förmodligen till stor del förklaras av att olika hänsyn och intressen gör sig gällande på de båda områdena. På skadeståndsområdet måste hänsyn tas, förutom givetvis till att den skadelidande skall kompenseras för sin skada, till att den enskilde skadevållaren inte skall behöva göras ansvarig för sina handlingar annat än i fall där skadan för honom tett sig förutsebar och påräknelig. Skadevållaren skall alltså, för att kunna åläggas ett skadeståndsansvar, ha haft en rimlig möjlighet att förutse följderna av sitt handlande. I enlighet med *adekvansläran*, vilken är djupt rotad i svensk skadeståndsrätt, begränsas skadeståndsansvaret i enlighet med det nu sagda. Samtidigt är det viktigt att poängtera att i fall där ersättningen utgår från ansvarsförsäkringar, något som är väldigt vanligt, föreligger ingen större skillnad jämfört med de traditionella försäkringarna ur denna synvinkel. På försäkringsområdet ser förutsättningarna något annorlunda ut, om vi jämför med skadeståndsrätten, i alla fall där någon ansvarsförsäkring inte tecknats. Här är det försäkringsbolaget, och inte en enskild person, som skall betala ut ersättning när ett försäkringsfall, i enlighet med villkoren i avtalet, uppstår. När ersättningen skall betalas ut av så finansiellt stabila institut som försäkringsbolag, ter sig en begränsning av ansvaret inte lika motiverad. Samtidigt är det ju försäkringstagarna själva, som genom sina premier, betalar för den ersättning som utgår från försäkringsbolagen. Dessutom finns naturligtvis ett starkt socialt och ekonomiskt intresse, hos försäkringstagar-kollektivet såväl som hos samhället i stort, av att den enskilde försäkringstagaren kan få ut ersättning för det fall han skulle drabbas av ett försäkringsfall.

Det finns således skäl att ifrågasätta om adekvansläran, åtminstone i sin ursprungliga form, såsom ansvarsbegränsningskriterium, hör hemma inom för-

säkringsrätten. Så som redan antytts tycks skälen inte lika angelägna som på skadeståndsområdet. Det är osäkert om domstolarna i praktiken har utövat läran i sin rättsutövning. Man har i vart fall inte uttryckligen hänvisat till den i sin motivering avseende gränsdragningen mellan ersättningsbara respektive icke ersättningsbara skador. Det finns dock stöd för att anta att domstolarna i vissa fall har tillämpat ett krav på adekvat kausalitet på området. Härvid skall dock uppmärksammas att adekvanskravet i fråga tycks vara betydligt lägre än dess motsvarighet på skadeståndsområdet. Ett strängt adekvanskrav skulle också stämma mindre bra överens med, dels försäkringsavtalets sociala funktion att ersätta skador i allmänhet, dels den grundläggande idén bakom all försäkring, nämligen att ersätta skador som för den skadelidande varit oförutsedda. Rättsläget tycks oklart i detta hänseende. Jag anser det vara påkallat att man från domstolarnas sida drar upp riktlinjerna för en eventuell tillämpning av ett adekvanskrav inom försäkringsrätten. Skall adekvansläran, om än i modifierad form, tillämpas också på försäkringsområdet vore det dessutom, för en enhetlig rättstillämpning, nödvändigt att närmare redogöra för hur bedömningen i det enskilda fallet skall gå till.

Inom skadeståndsrätten finns ytterligare principer, som har till syfte att begränsa ersättningsansvaret i vissa fall där man ansett det orimligt att skadeståndsvällaren skall stå ett fullt ansvar för sitt handlande. Jag talar härvid om *läran om skyddat intresse* liksom *tredjemansprincipen*. Lärororna torde inte ha någon större funktion att fylla på försäkringsområdet. Läran om skyddat intresse har, mig veterligen, inte diskuterats på det verkliga området för försäkringsrätten. Jag har också svårt att tänka mig hur en tillämpning skulle kunna se ut på försäkringsområdet. Några svårigheter att fastställa gränsen mellan direkta skador och s.k. tredjemansskador torde i normalfallet inte heller uppkomma på försäkringsområdet, eftersom det redan ur försäkringsavtalet framgår vem eller vilka som har rätt till ersättning för det fall att ett försäkringsfall skulle inträffa.

Sammanfattningsvis kan man nog sluta sig till att orsaksbedömningen inom försäkringsrätten ser något annorlunda ut, i vissa hänseenden, jämfört med skadeståndsrätten. Det förefaller som om utredningen av orsakssambandet på det senare området är mera grundlig än motsvarande utredning på det förra, i det att man här inte medger ersättningsansvar annat än när det verkligen är klarlagt att en ersättningsgill skada är för handen samt man har konstaterat att inget ansvarsbegränsningsskäl är för handen. De skadeståndsrättsliga principerna om adekvans, skyddat intresse och tredjemansskada verkar inte spela särskilt stor roll för frågan om ersättning skall utgå ur försäkringen. Intresset av att begränsa ersättningsansvaret gör sig inte gällande på samma sätt på försäkringsområdet. Intresset hos försäkringstagarkollektivet, liksom samhället i stort, av att ersättning utgår i det enskilda fallet, synes ha långt större betydelse.

8 Käll- och litteraturförteckning

Källor

Offentligt tryck

SOU 1976:23. Produktansvar I. Ersättning för läkemedelsskada.

SOU 1995:33. Ersättning för ideell skada vid personskada.

Litteratur

Agell, Anders	Orsaksrekvisit och beviskrav i skadeståndsrätten. Ur Festskrift till Per Olof Ekelöf, Stockholm, 1972, s 1 ff.
Andersson, Håkan	Skyddsändamål och adekvans – om skadeståndsansvarets gränser, Uppsala, 1993
Arntzen, Andreas	Forsikringsrett I. Brann- og kombinertforsikring m.m., Oslo, 1974
Bengtsson, Bertil	Det allmännas ansvar enligt skadeståndslagen, 2 uppl, Stockholm, 1996
Bengtsson, Bertil	Ersättning vid offentliga ingrepp 2. Allmänna ersättningsprinciper. Stockholm, 1991.
Bengtsson, Bertil	Försäkringsrätt – några huvudlinjer, 4 uppl, Stockholm, 1992
Bengtsson, Bertil	Om jämkning av skadestånd, Stockholm, 1982
Bengtsson, Bertil	Skadestånd vid myndighetsutövning 1, Stockholm, 1976

Bengtsson, Bertil	Skadeståndsrätt – några huvudlinjer, Stockholm, 1994
Bengtsson, Bertil	14 uppsatser 1983-1991: ersättningsrätt, kontraktsrätt, fastighetsrätt, offentlig rätt och processrätt, Stockholm, 1992
Bengtsson, Bertil, Nordenson, Ulf, Strömbäck, Erland	Skadestånd, 3 uppl, Uddevalla, 1985
Bernitz, Ulf	Standardavtalsrätt, 6 uppl, Stockholm, 1993
Dufwa Boman,, Bill W	Flera skadeståndsskyldiga, band II, Stockholm, 1993
Ekelöf, Per Olof, Boman, Robert	Rättegång. Fjärde häftet. 6 uppl, Stockholm, 1992
Hellner, Jan	Skadeståndsrätt, 5 uppl, Stockholm, 1995
Hellner, Jan	Försäkringsrätt, 2 uppl, Stockholm, 1965
Kleineman, Jan	Ren förmögenhetsskada, Stockholm, 1987
Lindell-Frantz	Nedsättning av försäkringsersättning. Akademisk avhandling för avläggande av juris doktorexamen i Civilrätt, Lund, 1996
Lagerström, Peter, Roos, Carl Martin	Företagsförsäkring. En försäkringsrättslig introduktion. Stockholm, 1988
Persson, Ulf	Skada och värde, Lund, 1953
Schmidt, Folke	Faran och försäkringsfallet, Lund, 1943
Stang, Fredrik	Erstatningsansvar, ny oforendret utg, Oslo, 1927
Strahl, Ivar	Adekvansläran, i Festskrift till Karlgren, Stockholm, 1964, s 324 ff

Tidskriftsartiklar

Bengtsson, Bertil	Litteratur. Bill W Dufwa: Flera skadeståndsskyldiga, Tidsskrift for Rettsvitenskap 1-2/96, s 158 ff
Bengtsson, Bertil	Svensk rättspraxis. Skadestånd utom kontraktsförhållanden 1972-1975, Svensk Juristtidning, 1978 s 504 ff.

Conradi, Erland	Om adekvans – än en gång, Svensk Juristtidning, 1984 s 177 ff.
Kleineman, Jan	Begreppsbildningen och den skadeståndsrättsliga analysen – en renässans för begreppsjurisprudence?, Juridisk Tidskrift, 1993/94 s. 718 ff.
Kleineman, Jan	De offentliga rättssubjektens skadeståndsansvar – offentligrättslig reglering med privaträttslig metod, Juridisk Tidskrift, 1991/92 s. 63 ff.
Kleineman, Jan	Skadeståndsansvar vid psykiska depressioner – HD ändrar sin praxis, Juridisk Tidskrift 1992/93 s 814 ff.
Lech, Halvar	Till debatten om orsaksp Problemen, Svensk Juristtidning, 1955 s 1 ff.
Lindell, Bengt	Bevisbördan i försäkringsmål, Nordisk Försäkringstidskrift, 2/1992, s 213 ff.
Radetzki, Marcus	Indirekt skada i försäkringsrätten, Nordisk Försäkringstidskrift, 3/1993, s 212 ff.
Rydberg, Olle	Indirekta skador – problem som kan lösas, Försäkringstidningen, 11/81 s 18 f
Thunström, Anders	Okunniga journalister skrämmer skadeförarna, Försäkringstidningen, 6-7/1985, s 4 ff.
Zetterman, Lorenz	En skada måste ha en orsak, Försäkringstidningen, 3/90, s 18 f

9 Rättsfallsförteckning

Nytt juridiskt arkiv

NJA 1924 A 445	NJA 1978 s 281
NJA 1928 s 65	NJA 1979 s 620
NJA 1931 s 7	NJA 1980 s 920
NJA 1937 s 662	NJA 1981 s 622
NJA 1940 s 382	NJA 1982 s 307
NJA 1941 s 482	NJA 1982 s 421
NJA 1941 B 895	NJA 1983 s 606
NJA 1943 s 319	NJA 1984 s 501 I och II
NJA 1944 s 333	NJA 1986 s 3
NJA 1947 s 626	NJA 1986 s 358
NJA 1950 s 650	NJA 1986 s 470
NJA 1952 s 270	NJA 1988 s 62
NJA 1957 s 499	NJA 1988 s 226
NJA 1961 s 425	NJA 1990 s 93
NJA 1964 s 177	NJA 1991 s 138
NJA 1966 s 210	NJA 1991 s 481
NJA 1966 s 248	NJA 1992 s 113
NJA 1971 s 78	NJA 1992 s 740 I och II
NJA 1972 s 598	NJA 1993 s 41 I och II
NJA 1975 s 275	NJA 1994 s 449 I och II
NJA 1975 s 533	NJA 1995 s 269
NJA 1976 s 458	NJA 1996 s 377
NJA 1977 s 176	

Hovrättsfall

RH 1987:59
RH 1988:16
RH 1988:40

Skadeförsäkringens Villkorsnämnd

SkVN 8/1951	SkVN 28/1980
SkVN 91/1954	SkVN 13/1984
SkVN 132/1979	SkVN 21/1992
SkVN 12/1980	